

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andreja Kokelj

Mentorica: doc. dr. Brina Malnar

**ŠPORT KOT SREDSTVO ŠIRJENJA IDEOLOŠKIH
KONSTRUKTOV**

Diplomsko delo

Ljubljana 2004

Zahvala

Pričujoče diplomsko delo je nastalo pod mentorstvom doc. dr. Brine Malnar. Brez njenih napotkov, pomoči in vzpodbud diploma ne bi postala resničnost, zato se ji za njeno pomoč iskreno zahvaljujem.

Zahvaljujem se tudi vsem, ki so mi tako ali drugače pomagali pri nalogi, staršem, sestri, teti in prijateljem.

Andreja Kokelj

VSEBINSKO KAZALO

1. Uvod	1
2. Definiranje družbeno zgodovinskega konteksta moderne države	4
3. Foucaultova teorija družbenosti	5
4. Althusserjeva teorija ideologije	7
5. Teorija psihoanalize	12
5.1. Opredelitev pojmov nezavedno in zavestno	12
5.2. Opredelitev koncepta Jaz-Ono-Nadjaz	13
5.3. Opredelitev Ojdipovega kompleksa	14
5.4. Opredelitev načela ugodja	14
6. Opredelitev koncepta institucija	15
7. Šport in ideologija	16
7.1. Družbena organizacija užitka skozi šport	19
8. Šport in nacionalna identiteta	22
9. Šport in spol	24
10. Šport in mediji	26
11. Koncept diskurza	33
12. Metoda	37
13. Raziskovalno vprašanje	38
14. Analiza diskurza medijskega poročanja o nogometni tekmi med Hrvaško in Slovenijo za uvrstitev na evropsko prvenstvo leta 2004	40
14.1. Analiza diskurza, ki predstavlja pomembnost predstavitve države	40
14.2. Analiza diskurza, ki oblikuje nacionalno identiteto	42
14.3. Analiza diskurza, ki vsebuje reference na tradicijo/nostalgijo	45
14.4. Analiza diskurza, ki vsebuje narcistični jezik	46
14.5. Analiza diskurza, ki predstavlja nacionalne simbole	50
15. Zaključek	52

16. Literatura	55
----------------------	----

1. UVOD

V diplomski nalogi obravnavam družbeno ideologijo, njeno delovanje, strukturo ter konstruiranje subjekta. Splošno obravnavanje ideologije bom predstavila v uvodnem delu z njenimi osnovnimi koncepti, ki določajo različne ravni ideologije - družbeno kognitivno spoznanje, družba in diskurz. Pojem družbeno kognitivno spoznanje se nanaša na mentalno-duševno ideološko funkcijo, ki je povezana z družbenimi idejami in prepričanjem, vrednotami, vedenjem ter identiteto. Ideje pojmujejo kot miselni proces oz. produkt mišljenja, ki je lahko osebno ali družbeno izražen, medtem, ko prepričanje definiramo kot kategorijo mišljenja, ki predstavlja spomin oziroma enote informacij, kot posledico družbene interakcije. Ideologija pripada področju družbenega prepričanja, ki jih medsebojno delijo posamezniki, skupine in skupnost. Pravtako pa ideologija predstavlja mnenje, ki je družbeno organizirano kot védenje. Kognitivno obravnavanje ideologije izpostavi stališče, da je ideologija tako socialna kot mentalna kategorija, kar pomeni, da je sestavljena iz družbenih idej in prepričanj, katere medsebojno deli družbena skupina ter oblikuje znanje in vedenje. Prav tako imajo tudi vrednote pomembno vlogo pri strukturiranju ideologije. Nameščene so v spominski domeni družbenih prepričanj in jih definiramo kot mentalne objekte socialno kognitivnega spoznanja, kar pomeni, da so osnova vrednotnega sistema kulture določene družbe.

Na tej točki pa moram opredeliti razmerje med družbenim in osebnim pri opravljanju družbene dejavnosti. Kakor sem že omenila je ideologija v obliki znanja, vedenja in vrednot družbena predstava, ki jo med seboj delijo posamezniki, skupine ... Pomembno je, da definiram, kako se združita socialno in individualno pri subjektu, ker nam bo to pomagalo razumeti, na kakšen način je ideologija uporabljena. Vmesno vez med družbeno deljenimi predstavami in osebnimi dejavnostmi, ki omogoča, da se povežeta družbeni spomin z osebnim spominom poimenujemo z miselnim modelom. In sicer miselni model definiramo kot predstave v osebnem spominu, ki nastanejo kot konstrukt doživete izkušnje, interakcije, dogodki. Torej ideologija so predstave o

tem kdo smo mi, katera so naša prepričanja in vrednote, kakšni so naši odnosi oz. interesi. Kar pomeni, da je ideologija shema predstav o Nas in o Njih kot družbenih skupinah, ki reflektira naše temeljne družbene, gospodarske, politične in kulturne interese. Naslednji koncept, ki ga bom obravnavala se nanaša na družbeno dimenzijo ideologije, ki pojasni kako družbeni akterji in skupine razvijajo in uporabljajo ideologijo. Ključna komponenta razumevanja, kako je ideologija reproducirana v družbi, je diskurz, katerega bom obravnavala kot posebno kategorijo. In sicer družbeni akterji kot člani skupin potrjujejo in spreminjajo ideologijo, ki predstavlja njihove cilje in interese. To pomeni, da akterji subjektivno izražajo, razumejo in interpretirajo ideološke prakse. Prav tako pa moram omeniti vlogo institucij in organizacij pri urejanju, upravljanju in propagiranju kognitivnega spoznanja, delovanja akterjev, interakcij in odnosov med skupinami. To pomeni, da institucije in organizacije realizirajo ideologijo prek upravljanja z družbeno dejavnostjo in z akterji. V sodobni družbi glavno vlogo pri realiziranju ideologije opravljajo množični mediji in ne toliko družina, cerkev ali šola. Mediji s produciranjem informacij in zabave ustvarijo institucijo, ki javno izraža in kritizira ideologijo. Reproducirajo ideologijo z načinom predstavljanja diskurza, zvoka, podob, ki najbolj učinkovito predstavi ideologijo publiki.

Poslednja dimenzija izražanja in reprodukcije ideologije v družbeni interakciji je diskurz. V bistvu je diskurz raven, kjer akterji izvršijo produkcijo in reprodukcijo ideologije v različnih družbenih situacijah. S konceptom diskurza obravnavamo način, kako je ideologija kot element makro strukture povezana z mikro strukturo, ki jo tvorijo akterji, družbene prakse in situacije. Tako kot diskurz tudi uporaba jezika in komunikacija imata pomembno vlogo v procesu reprodukcije, kar pomeni, da je ideologija realizirana v družbeno-semantični praksi kot sta besedilo in govor. Pomembnost statusa diskurza pri reprodukciji ideologije je v omogočanju akterjem, da izrazijo ideološko prepričanje in mnenje. Ideološka socializacija se izpolnjuje prek diskurza, ki omogoča neposredno izraz ideologije, kar spremeni ali okrepi družbeno prepričanje.

Prvi del diplomske naloge je teoretičen. V njem opredelim pojem moderna država, ki predstavlja temelj nadalje omenjenih teorij. Obravnavala sem Foucaultovo teorijo družbenosti, Althusserjevo teorijo ideologije, ki nadgradi bistvene ugotovitve Foucaultovega teoretičnega prispevka in predstavi sociološko stališče o delovanju družbe. Predstavila sem ključne pojme teorije psihoanalize, kjer sem oslonila na Freudovo teoretično usmeritev, z namenom, da podam drugačen vidik raziskovanja družbenih ravni. Nakazala sem teoretično osnovo za nadaljno obravnavanje glavne tematike naloge, kjer sem opredelila povezanost športa in ideologije. Ločeno sem predstavila prepletenost športa s konceptoma spol in nacionalna identiteta kot izbranimi ideološkima konstruktoma ter vpliv medijev na področje športa. Na koncu sem predstavila koncept diskurza, ki bo kasneje služil kot pojasnitveni okvir za izbrano raziskovalno področje.

V empiričnem delu naloge sem predstavila izbrano metodo, opisala sem raziskovalno vprašanje in ključne koncepte analize. Podatke sem analizirala s kvalitativno metodo analize vsebin. Izbrala sem hrvaške in slovenske dnevnike in posnela televizijsko predvajanje nogometne tekme (med Hrvaško in Slovenijo za nastop na Evropskem prvenstvu v Portugalski leta 2004) tako na hrvaškem kot na slovenskem televizijskem programu. Analizirala sem izbrane časopisne članke ter posnetka nogometne tekme v Zagrebu na stadionu Maksimir dne 15. 11. 2003 in v Ljubljani na stadionu Bežigrad dne 19. 11. 2003. Ugotovitve semantično analitične obdelave podatkov sem predstavila v teoretičnem sklopu, ki je pojasnjen z diskurzivnimi koncepti, kateri tvorijo raziskovalno vprašanje. Vendar pa moram poudariti, da je obdelava empiričnega materiala potekala po logiki ilustracije teoretskih poant diplomskega dela in ne pozitivistične sistematike semantične analize celih enot besedila in televizijskega prenosa športnega dogodka. V sklepu sem povzela ugotovitve do katerih sem prišla skozi diplomsko nalogo.

2. DEFINIRANJE DRUŽBENO ZGODOVINSKEGA KONTEKSTA MODERNE DRŽAVE

Za mojo nalogo je pomembno, da najprej opredelim širši družbeni in zgodovinski kontekst, na podlagi katerega temelji nadaljne obravnavanje teoretičnih konceptov države, oblasti in ideologije. V literaturi se izpostavljajo družbeno zgodovinski procesi, ki so vplivali na razvoj družbe. Povdarek je na procesu modernizacije, ki vključuje odločilne dejavnike, ki so pripomogli pri transformaciji tradicionalne družbe v moderni tip družbe. Mednje štejemo reformacijo, renesanso, rojstvo moderne države, francosko revolucijo, industrijsko in znanstveno revolucijo ter razvoj urbanizirane družbe (glej Hollinger, 1994:1).

Tako bi lahko opredelili tip družbe, ki se je razvila v zahodni kulturi in jo označujejo naslednji družbeni pojavi:

- kapitalistično tržno gospodarstvo in delitev dela,
- proces industrializacije, urbanizacije in sekularizacije,
- naraščujoči razvoj, vpliv in oblast znanosti ter tehnologije,
- političen, gospodarski in etičen individualizem v obliki družbenega nazora,
- z racionalizmom, tehnologijo in birokracijo prežet intelektualen in etičen pogled na življenje,
- teleološko pojmovanje zgodovine človeštva,
- pluralnost in heterogenost religij ter kultur,
- demokratizacija in socialna zakonodaja,
- fragmentacija in racionalizacija družbe v sfere politike, prava, znanosti in umetnosti,
- razvoj moderne države, ki jo sestavljata politična in civilna družba (glej Hollinger, 1994:25-35).

Vendar pa je treba poudariti, da se je v obdobju transformacije iz tradicionalne v moderno družbo, razvoj družbene strukture usmeril k disciplinski oziroma nadzorovalni družbi. Družbene

spremembe so vplivale, da se državni mehanizmi (pravni, ekonomski, pedagoški, družinski) prilagajajo sistemu nadzora in kontrole, ter k skupni integraciji v centralizirani državni aparat. Funkcije normalizacije, nadzorovanja, kaznovanja in izobraževanja, ki jih opravljajo institucije kot so policija, vojska, administrativna birokracija, šolstvo so oblikovale sam sistem discipline. Tako moderno družbo opredeljuje po eni strani zakonodaja, organizacija in diskurz temelječa na javnem pravu; po drugi strani pa tesno povezana mreža disciplinarnih prisil, katerih namen je zagotoviti kohezijo družbenega telesa (Foucault, 1991:39). Hkrati pa moramo natančneje podati definicijo moderne nacionalne družbe kot države, ki jo teoretično obravnavamo s konceptom družbenega aparata. To pomeni, da družbeni aparat združuje značilnosti organiziranega družbenega življenja: določen geografski položaj, politična in gospodarska neodvisnost, identiteta in pripadnost državljanu, kulturna integracija in skupni jezik, policijski in vojaški monopol nad močjo ter upravljanjem, itd. Pomembno je, da razumemo, da državo določata dve ravni - politična in civilna družba. Civilna družba predstavlja posrednika med državljanom in državo, kar izvajajo državno-upravne skupine in institucije (občina, prostovoljna združenja, politične stranke, gospodarska zveza).

3. FOUCAULTOVA TEORIJA DRUŽBENOSTI

Proučevanje družboslovnega teoretika Foucaulta se nanaša na analizo teoretičnega koncepta oblasti in oblastnih razmerji v srednjeveški državi. Foucault obravnava oblast "kot produktivno mrežo, ki teče skozi celotno družbeno telo" (Foucault, 1991:64). Vendar pa v njegovi analizi oblast ni obravnavana kot centralizirana unitarna moč; ampak je mikroskopska sila, ki prežema naša telesa, proizvaja stvari, vzbuja ugodje, izoblikuje vednost in diskurz.... (glej Foucault, 1991:64). To pomeni, da je oblast razvidna v mreži zakonov, v produkcijskih odnosih in v državnih aparatih (vojska, policija, administracija, šola). Prav tako Foucaulteva teorizacija oblastnih paradigem in mehanizmov vključuje koncipiranje vprašanja delovanja oblasti. Kot

pravi Foucault “oblast obstaja le, ko deluje” (Foucault, 1991:113). To pomeni, da je delovanje predpogoj oblasti, ki dejansko temelji na logiki delovanje na delovanje (glej Vodeb, 2000:21). Pri tem je pomembno razumeti, da oblast ne deluje neposredno na druge, temveč na njihova delovanja (glej Foucault, 1991:113). Specifično naravo oblasti lahko tudi definiramo kot “celotno strukturo nevidnega delovanja oblastnih mehanizmov, ki merijo na možna delovanja: oblast spodbuja, nakazuje, zapeljuje, lajša ali otežuje; v skrajni točki prisiljuje ali popolnoma prepove; vendar je vselej način delovanja na delujoče subjekte na temelju njihove dejavnosti ali sposobnosti zanjo” (Foucault v Starc, 2003:91).

V svojem predavanju *Subjekt in oblast* je Foucault (1991) predstavil, da oblast ne deluje od zgoraj navzdol v piramidalni obliki, temveč razpršeno. In sicer deluje kot mreža, ki prežema, opredeljuje in konstituira celotno družbeno telo. To pomeni, da je nevidna in ni v nikogaršnji lasti, temveč se izvaja tako, da s svojim delovanjem strukturira polje drugih možnih delovanj (glej Foucault, 1991:115). Torej oblast razumemo kot mrežo razmerij, katerih rezultat je določena razporeditev moči (glej Foucault, 1991: XVIII). Kot taka oblast pa producira različne diskurze (pravne, ideološke, politične, ekonomske, znanstvene), ki določajo delovanje družbe. To pomeni, da se oblastni diskurzi utelešajo v družbenih institucijah. Bistvena funkcija diskurza je posredovanje ter vzpodbujanje številnih medsebojnih razmerij dominacije in podrejanja, ki jih je mogoče izvajati v družbi. Moramo pa razumeti, da so oblastna razmerja ukoreninjena v sistem družbenih mrež, zato družbeni sistemi (pedagoški, pravni, ekonomski, družinski) predstavljajo obliko izvrševanja oblasti.

S teorijo družbenosti pa je Foucault poskušal razjasniti tudi konceptualno vprašanje procesa subjektivizacije oz. načina preoblikovanja posameznika v subjekt. Pri tem je bistvena njegova teza, da je oblast konstitutivna za oblikovanje identitete jaza (Salecl, 1993:34). Foucault ugotavlja, da se ta “forma oblasti nanaša na neposredno vsakdanje življenje, ki posameznika kategorizira, zaznamuje ga z njegovo lastno individualnostjo, priklene ga na njegovo identiteto, vsili mu zakone resnice, ki jih mora prepoznati in ki jih drugi morajo prepoznati v njem. To je

forma oblasti, ki individue naredi za subjekte” (Foucault, 1991:106). Pri tem pa je pomembno, da procese podrejanja razumemo kot konstituiranje subjektov, ki poteka preko množice organizmov, sil, energij, materialov, želja, misli. Kar pa se nanaša na sam pomen delovanja oblasti, ki se izvaja le na delujoče subjekte in jih skozi delovanje nadzoruje in regulira (glej Vodeb, 2000:21). Torej je sam učinek oblasti, da se določena telesa, želje in diskurzi identificirajo in konstituirajo kot subjekti. Sklepamo, da subjekt ne stoji nasproti oblasti, ampak je istočasno njen učinek in nosilec, ki ga je kot takega sama konstituirala (Foucault, 1991:32).

V analizi fenomena oblasti je Foucault predstavil tip oblasti, ki se je razvila skozi kulturno-zgodovinsko obdobje - disciplinarno oblast (uvedla je novo ekonomijo oblasti industrijskega kapitalizma) (glej Foucault, 1991:37). Disciplino definiramo kot sistem, ki obsega funkcije nadzorovanja, normalizacije, kontrole, kaznovanja ter izobraževanja in ta sistem prežema sodobno družbo (npr. poklicna vojska, policija in administrativna birokracija) ter nosi diskurz pravila, ki izhaja iz norme (glej Foucault, 1991:66). Foucault izpostavlja, da se disciplinarna oblast mora izvajati tako preko družbene produkcije kot družbenih storitev, da lahko doseže najosnovnejši nivo - posameznika. Pri tem moramo poudariti, da tako ekonomski (produkcijske sile) kot socialni procesi (ideološke strukture) proizvajajo odnos podrejenosti subjekta do oblasti (Foucault, 1991:107). To pomeni, da oblast preko mehanizmov nadzorovanja v družbi ustvarja odnose dominacije in podrejanja. Pri tem je ključno, da se skozi oblastne mehanizme razvija aparat vedenja, ki je obenem relativno avtonomen v razmerju do ideologije oblasti, hkrati pa deluje kot ideološki konstrukt.

4. ALTHUSSERJEVA TEORIJA IDEOLOGIJE

Naslednji teoretični koncept, ki ga bomo analizirali v nalogi je ideologija. Pri tem bomo vključili razmišljanja teoretika Althusserja, ki je pomembno pripomogel k obravnavi ideologije. Vendar pa težnjo družbe k discipliniranju ter nadzorovanju ne ločimo od vpliva oz. delovanja oblasti in ideologije. Koncepta ideologije in oblasti obravnavamo v medsebojni odvisnosti. Za vsako

oblast je bistveno, da ideološko podreja in disciplinira posameznika. Značilnost delovanja ideologije je, da oblast posameznika organizira v vrsto družbenih praks z namenom, da se posameznik identificira z določenim idealom (Salecl, 1993:170). Odnos med ideologijo in nadzorovanjem razumemo kot subtilno delovanje oblasti, ki družbo nadzoruje z mehanizmi identifikacije (op. subjekt se oblasti podredi zaradi svobodne izbire in ne prisile). Mehanizmi nadzorovanja opravljajo funkcijo utrjevanja ideologije in posegajo v procese socializacije (Salecl, 1993:10).

V literaturi se pojavljajo naslednje definicije, ki pojem ideologije razumejo kot:

- sistem idej izražen v raznih oblikah družbene zavesti,
- usmerjenost, ki označuje mišljenje skupine ali naroda,
- skupek idej, ki odraža družbene zahteve in težnje posameznika, skupine, razreda ali kulture,
- niz nazorov ali prepričanj, ki tvorijo osnovo političnega, gospodarskega sistema ...,
- sistem idej oz. predstav, ki vladajo nad duhom posameznika ali družbene skupine (glej Althusser, 2000:62).

Problem, ki si ga zastavljamo, je obravnavanje ideologije kot družbene vezi oz. način, kako ideologija prežema, opredeljuje in konstituira družbo. Družbo smo opredelili kot družbo nadzora, ki izvaja disciplinski tip oblasti, ki preko procesa podrejanja konstituira subjekt. Podobno je razmišljanje Althusserja, ki družbeno ureditev razume s stališča reprodukcije, državo pa definira kot državni aparat, ki ga opredeljuje represivno izvršilna in intervencijska sila. Družba prek državnih aparatov (šola, uprava, vojska), prežetih z ideologijo, reproducira podrejene posameznike, ki so usposobljeni služiti družbi (glej Althusser, 2000:43). Ne smemo pozabiti, da se državna oblast izvršuje prav v državnih aparatih. Na tej točki podrobneje obrazložimo način delovanja države kot državnega aparata preko njegovih mehanizmov. Althusser deli državne aparate na institucije represivnega (vlada, sodišče, policija) in institucije ideološkega državnega aparata (šola, politične stranke, kultura, družina).

“Ideološke aparate države definiramo kot realnosti, ki se neposrednemu opazovalcu kažejo kot jasne in specializirane institucije” (Althusser, 2000:51). Razlika med obema tipoma državnih aparatov je sam način delovanja in sicer: represivni aparat deluje z represijo ter tvori politično raven države, medtem ko ideološki aparat deluje z ideologijo in je del civilne družbe - mehanizmov družbene formacije, ki posredujejo, določajo in uzakonijo družbeni sistem. Ključno pri tem je, da se ideologija materializira v celotno organizacijo družbe (Salecl, 1993:142). Saj državni aparat prispeva k reprodukciji družbenih strukturnih odnosov na način, da posameznika podreja določeni ideologiji, z določeno dejavnostjo, ki teži k učenju ideologije. Na primer: politični aparat podreja posameznika državni demokratični politični ideologiji, informacijski aparat posameznika seznanja z liberalizmom, moralizmom ..., kulturni aparat s športno dejavnostjo podpira nacionalizem, šovinizem.

Pri analizi strukture in delovanja ideologije izhajamo iz Althusserjeve teze, da ideologija predstavlja imaginarno razmerje med individumi in njihovimi realnimi eksistenčnimi pogoji (Althusser, 2000:64). To pomeni, da ideologijo na splošno pojmuje kot svetovni nazor, ki je po naravi imaginaren in ne ustreza realnosti. Lahko tudi rečemo, da ideologija predstavlja materialno, politično, psihološko osnovo dojemanja, ki jo posameznik ponotranji in si ustvari popačeno predstavo realnih pogojev življenja. Iz njegovega izhodišča lahko razberemo, da subjekt v ideologiji ne vidi svojega realnega sveta, ampak svoj odnos do življenja. Hkrati pa moramo izpostaviti, da ima ideologija materialno eksistenco v smislu njenega obstoja v praksah državnih aparatov (obstaja v svojem delovanju). Torej, ideološki aparat z ideologijo vključi subjekt v svojo prakso (npr. verski obred, šolski dan, nogometna tekma, srečanje politične stranke) ter s tem določi njegove ideje in dejanja v družbi. Predvsem gre tu poudariti, da je ideologija sistem idej, ki jih subjekt materializira v svojih dejanjih, vključujoč se v dejavnosti ideoloških aparatov države (npr. materialnost molitve, pogleda, gibanja, besednega govora), (Althusser, 2000:71).

Althusser nadalje argumentira odnos med ideologijo in izoblikovanjem subjekta s tezo, da “ideologija interpelira individume v subjekte” (Althusser, 2000:72). S tem definira delovanje ideologije, ki funkcionira prek procesa interpelacije in tako spreminja individume v subjekte (glej Althusser, 2000:75). Po tej teoriji strukturo ideologije pojmuje “dvojno spekularno”, ki je konstitutivna za ideologijo ter zagotavlja njeno delovanje; to pomeni, da zagotavlja interpelacijo in podrejanje subjektov družbi, državi, oblasti oz. določeni višji avtoriteti. Prav tako pa opredeli subjekt v odnosu do avtoritete, ter s tem njegovo delovanje in prepoznavanje samega sebe kot drugih v skladu s prevladujočo družbeno ideologijo (Althusser, 2000: 80). Moramo pa opozoriti, da subjekt proces interpelacije dojema kot lastno svobodno izbiro in povsem ozavešča družbeno ideologijo. Država ima torej vzgojno in nadzorno nalogo, katere cilj je ustvarjati subjekte, ki “svobodno” soglašajo in sodelujejo v družbi. Da pa bi poslušnost bila samodejna, brez “nujnosti in smotrnosti”, izvaja država vzgojni pritisk v območju civilne družbe, ki deluje brez “sankcij in obligacij”, a kljub temu uspešno oblikuje navade, način mišljenja, moralnost in delovanje subjektov (Gramsci, 1974:222).

Uvedli smo novi teoretski koncept ideološka interpelacija, ki temelji na Althusserjevi teoriji ideologije. S proučevanjem procesa interpelacije se neposredno osredotočamo na delovanje ideologije v družbi. Hkrati pa vključimo koncept ideološkega diskurza, ki je element strukture interpelacije. Althusserjeva osrednja teza o ideologiji, ki interpelira individume v subjekte pomeni, da jih ogovarja tako, da se ji odzovejo kot subjekti. Preko mehanizmov prepoznavanja se vzpostavijo kot “ogovorjeni subjekti” (glej Močnik, 1999:7). Ideologija interpelira posameznika z ideološkim diskurzom, ki ga vzpostavi kot subjekta ter ga postavi na kraj, katerega je že vnaprej pripravila. Vprašanje, ki ga problematiziramo se torej nanaša na delovanje ideološke interpelacije. Za nadaljnje razumevanje se opiramo na Freuda in vključimo njegovo idejo identifikacijskih mehanizmov. To se ujema z opredelitvijo ideologije kot predstave o imaginarnem odnosu med posameznikom in realnimi pogoji življenja. Analizo delovanja

interpelacije bomo sprva osnovali na ravni imaginarnih jazovskih identifikacij, nato pa nadgradili na raven subjektivizacije. Individuum je interpeliran v ideologijo z družbenim delovanjem, katerega smisel je ideološki (Močnik, 1999:15). Kar pomeni, da posameznik izvršuje družbeno prakso, ker ima le-ta zanj smisel in hkrati pričakuje, da bo smiselna tudi za druge člane družbe. Povdarek je predvsem na tem, da je smisel ideološko posredovan. Althusser pristopa k vprašanju delovanja ideološke interpelacije z razmerjem ideološki diskurz-individuum. Ideologija je usmerjena na delujočega posameznika, saj je diskurz vsakdanjega delovanja ideološki oz. je zasnovan na vrednostnem sistemu. Posameznikova individualnost temelji na osebni identifikaciji, ki jo podpira nezavedna želja. Če izhajamo iz Freudove teorije lahko proces identifikacije definiramo kot prevzemanje lastnosti drugih ljudi, ustanov, idej z opazovanjem in posnemanjem (glej Freud, 1977:12). Pri tem se nanašamo na delovanje identifikacije preko individualne fantazije in nezavedne želje. Kar pomeni, da je družbeni diskurz prešel v identifikacijo in uspešno izvršil interpelacijo. Lahko tudi rečemo, da predstavljajo mehanizme razvoja človekove zavesti iz družbene biti. In prav delovanje ideološke interpelacije je usmerjeno na raven nezavedne želje. Sama nezavedna želja pa se oblikuje v intersubjektivnem razmerju ter se v subjekta vsadi kot želja Drugega (glej Močnik, 1999:57).

Na tej točki si zastavimo vprašanje elementa, ki hkrati pripada zavedni in nezavedni ravni. Freud opredeli ta element s fantazijo, ki določa točko združitve nezavedne želje in zavesti (socialna zahteva po smislu). S tem procesom predstavimo prehod med družbeno in individualno ravni, ko socialna zahteva preide v željo oz., ko se socialni proces preobrazi v psihični proces. Pravtako moramo izpostaviti pristop, ki z opredelitvijo psihološkega procesa fantazije (ki sproži individualno željo in podpre identifikacijsko razmerje) pojasnjuje ideološko interpelacijo. Ideološka interpelacija deluje na način, da ima posameznik v intersubjektivnem razmerju zahtevo po smislu družbenega delovanja; ta zahteva sproži individualno fantazijo, ki preide v nezavedno željo, le-ta pa recipročno deluje na mehanizem identifikacije. Delovanje ideološke interpelacije je

uspešno ko se individuum identificira kot subjekt. Razumevanje ideološkega diskurza je pogojeno prav s subjektovo identifikacijo (Močnik, 1999:35). Pomen ideološkega diskurza mora biti podprt z okvirom fantazije, ki organizira njegovo mesto uživanja (Salecl, 1993:194). Torej v diskurzu ostaja prikrita podmena fantazijski scenarij, ki vsebuje nacionalistična, rasistična, politična, spolna ... stališča in določa način kako naslovnik razume pomen ideoloških izjav (Salecl, 1993:195).

5. TEORIJA PSIHOANALIZE

5.1. OPREDELITEV POJMOV NEZAVEDNO IN ZAVESTNO

Za nadaljne delo v nalogi je pomembno natančneje opredeliti koncepte, ki zadevajo teorijo psihoanalize. Zato bomo predstavili teoriji Freuda in Lacana, kar bo omogočilo razumevanje pojmov, katere obravnavamo v nalogi. Sprva bomo predstavili razliko, ki jo je vpeljal Lacan med potrebo, zahtevo in željo. Iz njegove definicije lahko razberemo, da je potreba navidezno povezana z neko naravno težnjo, ki pri človeku nikoli ne obstaja kot čisto naravna potreba, ampak je vedno reflektirana (Salecl, 1993: 86). Prav tako je želja intersubjektivna in posredovana z Drugim. Kar pomeni, da je želja namreč želja Drugega s katerim se lahko identificiramo le kot s subjektom želje.

Ko govorimo o definiciji pojma oče v teoriji psihoanalize, je potrebno omeniti, da individuum obvladuje moralni zakon v njegovi notranjosti, hkrati pa je zavezan družbeno pravnim normam od zunaj. Po tej teoriji je oče dojet kot paradigma avtoritete in je prenašalec logičnih principov oz. absolutnih načel, ki organizirajo družbo (Salecl, 1993:112). Če se nanašamo na Freudovo razlago "očetovske metafore" predstavlja odnos individuum do očeta, odnos do avtoritete prava in simbolnega reda (glej Salecl, 1993:112). "Medtem ko ojdipski oče predstavlja normativno funkcijo: kot tisti, ki ima falos, regulira željo matere kot vsemočnega Drugega in vpelje subjekt

v simbolno kastracijo” (Salecl, 1993:113). “Na drugi strani pa imamo očeta prvobitne horde, ki ima absolutno moč in ni podrejen zakonu. Njegov lik pa predstavlja očeta užitka in deluje na ravni nadjaza ter subjekta zaveže užitku. To pomeni, da nadjaz ni ponotranjanje zakona, ni regulator želje, ampak subjekta podredi užitku” (Salecl, 1993:114). Nadalje je za nas pomembno vpeljati koncept nezavednega. Freud opredeli zavest kot deskriptivni termin, ki temelji na neposrednem in neizpodbitnem zaznavanju (Freud, 1987:311). Vendar pa je zavestno stanje časovno omejeno, zato trdimo, da so psihični elementi latentni in zmožni ozavedanja. Kar pomeni, da sam pojem nezavednega sovпада z latentnostjo-zmožnostjo ozavedanja (glej Freud, 1987:312). Predvsem gre tu poudariti, da nezavedno delimo v dve vrsti: latentno in potlačeno. Ključna razlika je, da je latentno zmožno ozavedanja, medtem ko potlačeno tega ni sposobno. Torej smo oblikovali predstavo, da ima posameznik konherentno organizacijo psihičnih procesov, kar bomo označili kot njegov Jaz (glej Freud, 1987:314). Ta Jaz je temelj zavesti, ki obvladuje zaznavanje zunanjega sveta kot tudi nadzoruje vse procese, ki se nanašajo na potlačitev in procese nezavednega.

5.2. OPREDELITEV KONCEPTA JAZ-ONO-NADJAZ

Strukturni model duševnosti tvorijo tri entitete: Ono, Jaz in Nadjaz (glej Freud, 1987:306). Z izrazom Ono opredelimo področje nezavednega. Medtem ko termin Jaz vsebuje dva pomena: v prvem smislu je uporabljen za razlikovanje sebe človeka kot celote od drugega človeka, v drugem pa označuje lastnosti in funkcije sistema zavestnega (Freud, 1987:307). Prav tako pa konceptu Nadjaza pripišemo funkcijo nosilca ideala Jaza s katerim se Jaz primerja. Ko izhajamo iz stališča, da nezavedno spoznamo le preko zavesti, lahko trdimo, da je tudi Jaz nezaveden. Zavest predstavlja površino duševnega aparata in njen sistem prostorsko določimo najbližje zunanjemu svetu. To pomeni, da so vse zaznave, ki prihajajo od zunaj (čutne zaznave) ali znotraj (občutki in čustva) zavestne (Freud, 1987:317).

Nadjaz izhaja iz “predtvorbe otrokovih najzgodnejših objektnih investicij v identifikacije in zavzame mesto Ojdipovega kompleksa” (Freud, 1987:309). Jaz je notranje diferenciran v ideal Jaza oziroma Nadjaz. Pri oblikovanju Jaza je bistven proces nadomeščanja objektne investicije z identifikacijo (glej Freud, 1987:327). Objektna investicija se nanaša na seksualni objekt individuuma, ki ga izbere v zgodnjem razvoju identitete in do njega razvije erotične težnje. Skozi osebni razvoj je potrebno tak seksualni objekt opustiti, kar povzroči spremembe in vzpostavitev nadomestnega objekta v Jazu. To pomeni, da z identifikacijo nadomestimo objektno investicijo in ponovno vzpostavimo izgubljeni objekt. Hkrati pa je primarna identifikacija pomembna za nastanek ideala Jaza, ki poteka v prvem seksualnem obdobju in z razrešitvijo Ojdipovega kompleksa (Freud, 1987:329).

5.3. OPREDELITEV OJDIPOVEGA KOMPLEKSA

Ojdipov kompleks nastane ko deček razvije objektno investicijo v mater in se identificira z očetom, oba odnosa časovno potekata vzporedno dokler se pri dečku ne okrepijo seksualne želje po materi in spozna, da je oče ovira tem željam ter nastopi Ojdipov kompleks (Freud, 1987:330). S tem pa se v identifikaciji z očetom pojavi želja po njegovi odstranitvi in prevzemom njegovega mesta pri materi. Z razrešitvijo Ojdipovega kompleksa se okrepi primarna identifikacija dečka z očetom ter ohrani ljubeči odnos do izgubljenega objekta. Freud domneva, da je posledica seksualne faze, ki jo obvladuje Ojdipov kompleks, ustalitev procesov identifikacije s starši.

5.4. OPREDELITEV NAČELA UGODJA

V psihoanalitični teoriji se predpostavlja, da načelo ugodja avtomatično uravnava potek duševnih procesov. Torej načelo ugodja sodi med primarne delovne načine duševnega aparata, ki pa ga pod vplivom samoohranitvenih nagonov Jaza zamenja načelo realnosti (Freud, 1987:246). S tem

Jaz ne opušta končnega namena pridobivati ugodje, ampak uveljavlja odlog potešitve z začasnim prenašanjem neugodja (glej Freud, 1987:246). Freud je razvoj teorije libida osnoval na predpostavki, da je v individuumu prisotno “nasprotje med seksualnimi nagoni, ki so naravnani na objekt, in drugimi, ki smo jih poimenovali nagone Jaza” (Freud, 1987:287). Torej naše dualistično pojmovanje nagonov se nanaša na opozicijo nagonov življenja in nagonov smrti. “Teoretično gledano Eros deluje od začetka življenja in se kot nagon življenja postavi nasproti nagonu smrti, ki je nastal z oživitvijo anorganskega” (Freud, 1987:296). To pomeni, da imajo nagoni življenja libidinalno naravo v nasprotju z destruktivnimi nagoni.

6. OPREDELITEV KONCEPTA INSTITUCIJA

V literaturi se pojavljata dva vidika sociološke konceptualizacije institucije, ki temeljita na razmišljanjih Levi-Straussa in Radcliffe-Browna. Podrobneje bomo predstavili Radcliffe-Brownovo teorijo institucije, ki le-to razume kot prvino v družbeni strukturi. Njegovo stališče temelji na obravnavanju družbenega razmerja kot zveze med posamezniki, katerih vedenje v medsebojnih interakcijah določajo norme, pravila ali vzorci, ki tvorijo mreže in oblikujejo samo družbeno strukturo. Institucijo definiramo kot vzpostavljene norme vedenja v določeni obliki družbenega življenja. Institucijo kot normo vedenja pa mora priznavati posamezna družbena skupina (glej Močnik, 1999:117). Pomembno je spoznanje Radcliff-Browna, da “struktura interpelira posameznika skozi institucionalizirano normo, ki jo posameznik priznava in se na tej podlagi umešča v strukturne odnose, se pravi, razvršča v skupine” (Močnik, 1999:118).

Na tej točki moramo nadgraditi razsežnost koncepta ideološke interpelacije, ki smo ga v nalogu uvedli z Althusserjevo teorijo ideologije. Nadaljna konceptualizacija ideje o ideološki interpelaciji temelji na spoznanju, da jo izvršujejo diskurzivni ideološki mehanizmi preko individualne fantazme, ki sproži zahteve po smislu v nezavedno željo, kar omogoči potek

procesa identifikacije (glej Močnik, 1999:128). Torej skupini kot intersubjektivni razsežnosti institucije (op. predstavlja materialno eksistenco ideologije) posameznik pripada le če je interpeliran v njene norme, navade, življenski slog ... v njene ideološke diskurze (glej Močnik, 1999:130). Institucija je celota družbenih vlog, funkcij, norm in vrednot, ki oblikujejo družbeno ravnanje preko institucionalnih procesov. Torej je vez med mikrosvetom posameznika in makrosvetom družbene strukture (Smelser, 1997:47).

7. ŠPORT IN IDEOLOGIJA

“Ideologija v ožjem pomenu predstavlja sistem idej, kategorij in vrednot kakega svetovnega nazora” (Vodeb, 2000:107). Šport kot družbena kategorija ima svojo ideologijo, ki predstavlja sklop športnih idej in vizij. Kar pomeni, da če družbeno dogajanje v športu poskušamo oblikovati v neko smiselno celoto, to aludira neko ideološko konotacijo, ki jo poimenujemo športna ideologija (glej Vodeb, 2000:80). Na primer nacionalna identifikacija, užitek, zdravje so imaginarna mesta, okrog katerih se strukturira športna ideologija. Nalogo, ki smo si jo zadali, je prepoznati ideologijo v športu, razumeti logiko njenega delovanja in družbenega perpetuiranja. Analizirali bomo šport kot družbeni fenomen v teoretski perspektivi Foucaulta, Althusserja in Freuda, ki predstavljajo temeljni prispevek k spoznanju o športu, državi, instituciji in ideologiji. Raziskovalno dejavnost bomo razširili na obravnavanje vpetosti športa v družbeno strukturo skozi ideologijo. Osredotočili se bomo na športno-ideološke prakse, ki opravljajo nadzorovalno-regulativne funkcije nad množico.

Hkrati pa bomo analizirali sam koncept subjekta v športanju skozi mehanizme discipliniranja. Pri tem si bomo zastavili vprašanje o odnosu med športom in osebnostnimi idejami subjekta. “Ideja ima v psihoanalitskem diskurzu trojno obeležje. Zavest predstavlja del duševnega dogajanja, kjer imajo ideje kot sklopi misli dokaj jasne opredelitve. Nezavedne, latentne ideje (misli, predstave,

nazori, vrednote) pa so navadno projekcije notranjih, bodisi libidinalno-onojevskih nagonov ali privzgojenih norm-nadjazovskih sugestij. Tretje obeležje ideje je predzavestno in načeloma deluje po logiki nezavednega” (Vodeb, 2000:16). Predvsem gre tu poudariti, da je ideologija tudi projekcija nezavedno-predzavestnih sklopov, ki jih lahko pojmuje kot simptome potlačitve in izrivanj. Kar pomeni, da ima vsaka ideja, ki je konstitutivni del vsake ideologije temelje v nezavednih strukturah. Torej lahko izpostavimo tezo, da je ideologija diskurz nezavednega; kar se nanaša na nezavedne želje, ki imajo libidinalno osnovo. Hkrati pa opozarjamo na Althusserjevo tezo o interpelaciji individuuma v subjekta kot učinek ideologije. Saj je ideologija prežeta v družbene odnose in subjekta. Poleg tega pa moramo omeniti, da se ideologija, ki obvladuje posameznikov duševni aparat veže na načelo ugodja oziroma kontrolira užitek.

Aplikacija teorij Foucaulta in Althusserja na šport je možna z uvedbo novega koncepta – šport kot institucija (glej Vodeb, 2000:22). S tem konceptom definiramo institucionalni razvoj športa, katerih smotri in cilji so v temelju libidonožni. To pomeni, da šport kot organizacija služi realizaciji načela ugodja in je pomemben del športne kulture oz. je njen ideološki konstrukt (Vodeb, 2000:22). Šport kot neformalna ideološka institucija organizira posameznike v skupine in jim z organiziranim delovanjem omogoča, da zadovoljijo svoje interese ali potrebe (npr. športna združenja, društva, zveze), z namenom da bi subjekta, ki deluje (npr. gleda ali pa se ukvarja s športom) lahko disciplinirala, nadzorovala in regulirala. Prav tako moramo v našem teoretskem kontekstu uporabiti koncept države kot oblastne institucije, da bi lahko analizirali razmerje med državo in športom skozi ideološke mehanizme. Althusser izpostavlja, da se skozi razvoj države kot institucije pojavlja več ideologij oz. sredstev za obvladovanje množic: vera, šolstvo, politika, pravo, informacijski mediji, kultura (Vodeb, 2002:45). Tako moderna država prevzema nadzor nad državljani preko svojega ideološkega aparata in njegovih praks. Če teorizacijo športa kot družbenega fenomena osnujemo na Foucaultovih teoretskih izhodiščih, lahko izvedemo pojmovno analizo športa v povsem novi teoretski perspektivi. Vpeljemo tezo, da

ima šport kot oblika delovanja oblastno funkcijo (glej Vodeb, 2000:19). V tem pogledu izpostavimo pojav oblastnih razmerji v današnji družbi, ki se ljudje ne zavedajo, a so izpostavljeni njihovemu ideološkemu učinku. Moramo razumeti, da je ideološka tortura oblastnih razmerji subvertna in subjekte obvlada z načelom ugodja (glej Vodeb, 2000:20). Hkrati pa moramo opozoriti, da je predpogoj oblastno ideološkega nadzora svodobno delovanje subjekta. Kar pomeni, da je “delovanje, ki simpatizira in sinergira z načelom ugodja, bolj ideološko učinkovito, kolikor večja je energetska investicija v smer užitka” (Vodeb, 2000:21). Na tej točki bomo raziskovalno dejavnost razširili na ideološke povezave športa in države. To pomeni, da postavimo izhodišče o oblastnem razmerju med državo in športom, kjer šport deluje kot sredstvo ideološkega aparata države skozi mehanizme nadzorovanja. Seveda pa s tem poskušamo razpravo usmeriti k Althusserjevi teoretski perspektivi, ki šport problematizira kot kulturni ideološki aparat države (glej Vodeb, 2000:25).

Vodeb omenja, da država kot oblastna institucija svoje ideološke namere uresničuje z:

- *izobraževanjem profesionalnih in amaterskih strokovnih kadrov,*
- *z zagotovitvijo gradnje športnih objektov in druge infrastrukture,*
- *s skrbjo za športno in učno uspešnost nadarjenih za šport,*
- *s podporo vrhunski športni ustvarjalnosti, z razvojem športne stroke in znanosti,*
- *z redno šolsko in zunajšolsko dejavnostjo otrok in mladine,*
- *s povečanjem števila aktivno zaposlenih v športu, s povečanjem proizvodnje in prodaje športnih izdelkov in storitev (Vodeb, 2000:26).*

Diskurz omenjenega citata nam razkriva ideološko logiko in mehanizme, ki jih država uporablja na področju športa. Interpretacija ideološkega diskurza pojasnjuje, da je intenca države usmerjena k nadzoru in množičnosti. Sredstva državnega ideološkega nadzora so strokovni učiteljski oz. trenerski kader, izobraževalne institucije, športni objekti, klubi, društva. To pomeni, da strokovni

kader po eni strani zagotavlja nadzor nad športnim dogajanjem množic, po drugi strani pa s trenajnim procesom producira vrhunske športnike, medtem ko športno-strokovna izobraževalna institucija (šole, klubi, društva) vceplja šport v vrednosotni sistem občestva. Hkrati pa predstavljajo športni objekti prostor nadzora, ki poteka samodejno - ukvarjanje s športom je vodilni državno ideološki mehanizem reguliranja in discipliniranja (Vodeb, 2000:26). Namen država je vključiti šport v svoje ideološke mehanizme zaradi: nadzorovanja in reguliranja; uveljavljanja kot močne, uspešne politične institucije, in izkoriščanja športa kot profitne dejavnosti za gospodarsko-finančne transakcije.

7.1. DRUŽBENA ORGANIZACIJA UŽITKA SKOZI ŠPORT

Logiko sodobnih ideoloških mehanizmov predstavlja model vzajemnosti užitkov, ki manipulativno disciplinira občestvo in ga naredi obvladanega po kateri država ponuja užitek v zamenjavo za oblast (Vodeb, 2000:30). Sam koncept organizacije užitka je pomemben pri teorizaciji ideologije v športu. V bistvu je demokratizacija in liberalizacija družbe povzročila, da se užitkom lahko predaja celotna skupnost. In kot kaže je užitek tisti, ki je v športu prevzel funkcijo nadzora, regulacije in discipline (glej Vodeb, 2000:31). Ideologija ima v demokraciji drugačen konceptualni pristop k subjektu, je bolj prefinjena, bolj prikrita in zgrabi subjekt tako, da le-ta tega ne opazi. Kar pomeni, da ga "cilja nenačrtovano, spontano učinkujoče. In če postane obvladan, postane to preko svobodne odločitve" (Vodeb, 2002:6). Vsak subjekt je ujet v načelo ugodja in želi svoj užitek vtakati v nek "že-uživajoči" užitek. Pri tem ima ideologija funkcijo kompatibilizacije in sinhronizacije subjektovega užitka v "že-užitek" - v sistem družbeno že uživajočih subjektov. V tem procesu prihaja do vzajemnosti užitkov (individualnih in institucionalnih), ki nezavedno perpetuirajo ideologijo v družbi. To pomeni, da se "vpetost v šport skozi ideologijo zgodi preko vzajemnosti užitkov" (Vodeb, 2002:134). Pri tem razumemo, da se sama ideologija strukturno reproducira preko vzajemnosti užitkov, ki so vtakani v ideološke

družbene prakse. V zvezi z organizacijo družbenega užitka je potrebno šport razumeti kot neformalno institucijo v civilni sferi, ki ima svoje programe in akcije skozi katere se uveljavlja v družbi (glej Vodeb, 2002:132). Hkrati pa moramo upoštevati, da ima tudi svojo ideologijo, ki se lahko oblikuje spontano, kot posledica prizadevanj in dejavnosti, ali pa kot posledica projektnega prizadevanja deklariranih ideologov. In sicer se na določeni ravni v instituciji sumirajo in reflektirajo individualne fantazme, užitki, vrnitve potlačenega in želje; to pomeni da se tudi nezavedno reflektira na institucionalni ravni (Vodeb, 2002:132). Glede na to bomo našo obravnavo usmerili k predpostavki, da šport kot civilna neformalna institucija posledično reproducira ideologijo z graditvijo institucionalne identitete. Pri tem proizvaja določeno verovanjsko ozadje, kjer se subjekti identitetno prepoznajo in s tem zapolnijo svoj identitetni vakuum (glej Vodeb, 2002:138). In sicer je “v ozadju identitetnega vakuuma vsakega subjekta kastracija oz. Ojdipalni dogodek, ko se subjekt nezavedno vpraša “Kdo sem? in Za koga sem tisto, kar sem?”” (Vodeb, 2002:138). Torej, ko se identitetni vakumi subjektov institucionalno združijo, postanejo družbeno produktivni - kar pomeni, da subjekti z interpelacijo v institucijo postanejo delujoči ter tako začnejo reproducirati ideologijo (glej Vodeb, 2002:138).

Predvsem pa gre tu poudariti, da so “ideološki učinki v smislu nadzorovanja in discipliniranja logična posledica identitetnih akcij neke civilne institucije (šport), ki poskuša sebe družbeno legitimizirati in afirmirati” (Vodeb, 2002:140). Če analiziramo šport kot družbeni fenomen v psihoanalitskem diskurzu, se je potrebno navezati na Freuda. In sicer lahko zastavimo tezo, da je ideologija diskurz nezavednega. Kar pomeni, da “vsaka ideja, ki je konstitutivni del vsake ideologije, temelji na nezavednih motivih in povezavah” (Vodeb, 2002:43). Iz psihoanalitske teorije lahko razberemo, da je onstran ideologije vedno užitek ali želja. Tako lahko opredelimo nezavedno kot nezavedno željo, ki zapeljuje subjekte v imaginacije ter se v svojih temeljih navezuje na kastracijo oz. Ojdipalni trikotnik (glej Vodeb, 2002:25). Subjekt v objemu nezavednega gradi svojo identiteto ravno skozi ideološko poslanstvo svojega delovanja. Hkrati

pa moramo poudariti, da imajo identitetska prizadevanja izvirne temelje v infantilnem obdobju kastracijskih dogajanj. Ker ima v psihoanalitskem diskurzu Ojdip oz. kastracijski kompleks ključno pozicijo, se bomo osredotočili na povezavo med Ojdipovim kompleksom, ideološkim aparatom države in športno ideologijo. “Kastracija je eklatanten dogodek v psihoseksualnem razvoju duševnega aparata, okoli katerega se kasneje strukturirajo vsi pomembni dogodki v življenju” (Vodeb, 2000:93). Kot pravi Freud, človeku vlada načelo ugodja, zato lahko subjekta-športnika obravnavamo kot libidonožno bitje (glej Vodeb, 2000:85). Pri tem si zastavljamo vprašanje do kakšnega učinka prihaja v samem subjektu skozi optiko želje oz. identitete. Psihoanaliza deklarira šport kot domeno Onega, kar pomeni, da je šport derivat libida. V bistvu je šport čisti užitek (Vodeb, 2000:92). Sama psihoanalitska teza o libidonožni strukturi družbe zagovarja, da je libido središčna točka športnega dogajanja, motivacije in ostalih družbenih dogajanj, ki so vezane na šport (glej Vodeb, 2000:94).

Če izhajano iz Freuda lahko trdimo, da ima šport tako manifestno kot latentno ideologijo (glej Vodeb, 2000:109). “V prvi plan (iluzorni) stopi manifestna ideologija. Njeno strukturo sprejme Nadjaz in le-ta preide v njegove predzavestno-nezavedne strukture, tako postane Jaz-Ideal” (Vodeb, 2000:109). Tako je v sam mehanizem manifestne športne ideologije vtkan moralno-etični element, preko katerega se sam šport vključi v državno ideološki aparat. Po drugi strani pa ima latentni temelj športne ideologije libidonožno valenco. Subjekt se vključi v športno dogajanje, ker skozi nezavedno-simbolno libidalne procese prepozna šport kot užitek (glej Vodeb, 2000:109). Lahko tudi rečemo, da manifestna komponenta vsebuje ideje, vrednote in usmeritve, ki zakrivajo latentno ideološko komponento, ki temelji na načelu ugodja. Za mojo nalogo je predvsem pomembno poudariti, da v psihoanalitskem diskurzu definiramo šport kot ideološko sredstvo, zato ker je vezano na ugodje oz. užitek (glej Vodeb, 2000:141).

8. ŠPORT IN NACIONALNA IDENTITETA

“Nacionalna identiteta je družbeno-zgodovinski konstrukt” (Brookes, 2002:86). Kar se nanaša na nastanek nacionalne države, ki uteleša homogenost in uniformnost kulturnih, etničnih in verskih značilnosti naroda (glej Rizman, 1999:241). Prav nacionalna identiteta je os identifikacije in občutka pripadnosti človeka, ki določa človeka kot družbeno bitje (glej Rizman, 1999:247). Nacionalno identiteto določajo naslednje sestavine:

- ustava in ustavna načela, ki opredeljujejo individualno politično skupnost. V njih sta izražena skupna politična volja in kolektivno samorazumevanje (npr. ustavni patriotizem),
- “zamišljenja skupnost” - je kolektivna predstava, ki jo ima konkretna politična skupnost o sami sebi. Kolektivna predstava je nekakšen mit oz. imaginarna oblika družbene samoprojekcije, ki ima trodimenzionalno naravo: kognitivno, afektivno in impulzivno. Njena narava ustvarja profil politične skupnosti v razmerju do svetovne skupnosti, sproža čustva in nagovarja k delovanju,
- posameznikov odnos do lastne skupnosti - kjer gre za razmerje oz. obliko osebne identifikacije s simboli kolektivne identitete: državna himna, zastava, nacionalni prazniki, spomeniki mrtvih herojev. Prav ti simboli pripadajo samo tej skupnosti in integrirajo posameznike vanjo, jih povezujejo z njeno preteklostjo in prihodnostjo. Tako ustvarjajo kohezijo, stabilnost in identifikacijo skupnosti (Rizman, 1999:243).

Moramo pa poudariti, da je vsaka skupinska identiteta definirana negativno proti drugim. Predstava, da se “mi” razlikujemo od “njih” temelji na kolektivni identiteti, ki je proizvod družbene konstrukcije (Rizman, 1999:240). Z vidika teorije psihoanalize lahko definiramo nacionalizem in nacionalno identiteto s kategorijama “mi” in “drugi”. Nacionalizem gradi svojo identiteto skozi “nacionalistične mite”, kar pomeni, da ustvarja specifične fantazme nacionalne ogroženosti. S tem sebe predstavlja kot zaščitnika “nas” (naroda) od “drugih” (drugega naroda).

V bistvu je nacionalizem ideološki način, kako individumi vsakdanje doživljajo sebe in samo družbo (glej Salecl, 1993:148). Če nacionalno identiteto definiramo kot simbolno mesto družbene organizacije naroda, lahko z diskurzom psihoanalize to mesto pojmuje kot Realno v simbolni mreži (glej Salecl, 1993:148). Pri narodu predstavlja Realno "nas" oz. mesto na katerega se veže užitek in fantazma ogroženosti, da nam bodo Drugi le-to poskušali odvzeti. To pomeni, da nacionalna identifikacija z "nami" temelji na fantazmi "drugega", ki se je vrnil v našo družbo in nas nenehno ogroža s svojimi navadami, rituali, diskurzom (glej Salecl, 1993:148).

Za mojo nalogo je pomembno ugotoviti povezavo med športom oz. športno kulturo in simboli nacionalne identitete, zato se bomo osredotočili na način kako šport oblikuje nacionalno identiteto. Pri tem si zastavljamo tezo, da šport tvori nacionalno identiteto kot "zamišljeno skupnost" (glej Brookes, 2002:106). Sam nacionalni športni dogodek predstavlja slavje podob nacionalizma in s tem krepitev nacionalne skupnosti, kar pogosto vključuje stereotipiziranje drugih narodov (Brookes, 2002:83). Šport predvsem vpliva na kulturno in družbeno pomembnost nacionalne identitete, ki se navezuje na temelje naroda: mesto rojstva, prebivališče, sorodstveno poreklo, jezik ... Spodbujanje navijačev, da se identificirajo z nacionalnim klubom, vpliva na identifikacijo z nacionalno skupnostjo (Brookes, 2002:85).

Predvsem je pomembno poudariti, da šport pripomore k tvorbi nacionalne identitete tako, da ustvari psihološko zvezo med vsakdanjim življenjem posameznika in širšo abstraktno kategorijo naroda (glej Brookes, 2002:87). To pomeni, da prikazovanje športnih dogodkov pripomore k razvijanju občutka pripadnosti določeni skupini. Torej nacionalno identiteto moramo razumeti znotraj dinamičnega odnosa, ki ga vzpostavlja z ostalimi identitetami, ki temeljijo na spolu, etničnosti, religiji, regiji in spolni usmerjenosti. Prav tako moramo razlikovati med načinom predstavljanja in ustvarjanja nacionalne identitete. In sicer se v družbi nacionalna identiteta predstavlja kot večna in nespremenljiva, kar pa je v nasprotju z njeno naravo, ki se nenehno

ponovno izmišlja (glej Brookes, 2002:89). Zato je proces konstituiranja nacionalne identitete nenehna transformacija. Hegemonska reprezentacija nacionalne identitete temelji na konsenzu oz. skupnem interesu določenega naroda, ki ima skupno zgodovino, tradicijo in kulturno dediščino (Brookes, 2002:89). Zgodovinsko gledano je šport igral pomembno vlogo pri invenciji tradicije, saj prav mitične razlage o izvoru športa označujejo pripadnost športa določenemu narodu, družbenemu razredu ... (glej Brookes, 2002:89). Pri tem je pomembno izpostaviti, da hegemonska reprezentacija nacionalne identitete ustvarja oz. uveljavlja vladujoči razred, etničnost, religijo, regijo in spolne razlike. To pomeni, da se s promoviranjem pomembnosti uspeha nacionalnega športa krepijo družbene razlike. Pri tem mislimo na promoviranje določenega športa kot simbola nacionalne identitete oz. prikazovanje določenega športnika kot primer nacionalnega značaja. To velikokrat temelji na etnocentrični in spolno diskriminacijski viziji naroda (Brookes, 2002:89).

9. ŠPORT IN SPOL

Pojem spol vsebuje dve kategoriji: biološko in družbeno. Biološko je spol definiran kot moški in ženska, družbena opredelitev spola pa se nanaša na moškost in ženskost (glej O'Sullivan, 1998:90). Spol je biološko determiniran s kromosomi, spolnimi žlezami in hormoni (Cook, 1985:2), spolna identiteta pa je posameznikovo doživljanje sebe kot moškega/ženske, ki je običajno definirana z biološkim spolom. To pomeni, da na psihološki razvoj človeka močno vpliva prav biološka kategorija spola. Proces "spolnega označevanja" pomeni posameznikovo učenje in vrednotenje značilnosti, ki so kulturno določene kot moške/ženske. Torej družbeno definirane (oz. priučene) osebnostne lastnosti, vrednote, vedenje, vzorce oblačenja in delovne preference ... opredelimo kot spolne vloge (glej Cook, 1985:3). Moškost pripisujemo značilnostim, ki se navezujejo na moškega, ženskost pa na žensko. Naprimer moškost označimo s

pridevniki kot so agresiven, neodvisen, racionalen, tekmovalen, uspešen, dominanten..., ženskost pa označimo z emocionalnost, občutljivost, medsebojna odvisnost, vzgoja in težnje po domu in družini (Cook, 1985:4). Namen obravnavanja povezave kategorij športa in spola je teza, da šport kot družbena praksa opravlja ideološko vlogo ohranitve neenakosti med spoloma. Ideološka vloga športa se nanaša na družbeno uzakonitev določene ideologije o moškosti in ženskosti, ki podpira dominacijo moškega nad žensko. Pri tem moramo opomniti, da je šport institucionaliziral spolne neenakosti, kar je opravičeval nazor o biološko pogojenih razlikah. Vendar pa so tudi danes ženske izključene iz "modernega" športa. Pravtako moramo poudariti, da je obravnavanje moškega in ženskega športa diskriminacijsko, ker temelji na ideoloških razlikah označevanja športnih dejavnosti kot moško/žensko primernih.

Moški šport je vrednoten z značilnostmi moškosti - moč, oblast ... ter je v večini medijsko reprezentiran, medtem, ko je ženski šport stereotipiziran z karakteristikami ženskosti - gracioznost ... Predvsem pa je kot "ženski" šport označen šport, kjer tekmujejo posamezniki in ne ekipe (Brookes, 2002:129). Poleg tega je podoba "ženskega" športa kot tudi športnic seksualizirana, infantilizirana in trivializirana. Kar pomeni, da so dosežki športnic družbeno obravnavani kot manj pomembni in predstavljeni kot osebna zmaga. Sam športni diskurz diskriminira športnico z izpostavljanem njene ženskosti, privatnega življenja, zakonskega stausa, materinstva in ne njene športne aktivnosti. Sam pomen diskurza je ideološki, ker utrjuje tradicionalno delitev med privatnim in javnim s tem, da postavlja športnico v prostor doma in družine (glej Brookes, 2002:130). Šport reprezentira in reproducira podobo moškega, ki jo definiramo s konceptom "hegemonska moškost" (glej Brookes, 2002:130). "Hegemonska moškost" je kulturno idealizirana opredelitev moškega značaja, ki zavzema vladujoči položaj v razmerju med spoloma. "Hegemonska moškost" opravičuje podrejenost ženske in marginalnost homoseksualnega moškega, ter se nanaša na opredelitev belca, pripadnika srednjega razreda in heteroseksualno spolno usmerjenega moškega (glej Brookes, 2002:131).

10. ŠPORT IN MEDIJI

V teoretični del naloge vključujemo tudi tematiko o medijski reprezentaciji športa. Naš namen je diskurzivno-interpretativna analiza medijskega teksta o športu. Sprva se bomo osredotočili na strukturo medijev in načine predstavljanja športnih dejavnosti. Pri obravnavanju različnih oblik medijskega teksta se je potrebno osredotočiti na odnos med medijem in publiko ter njihovo razlago pomenov medijskega besedila. "Pomen medijskega besedila je družbeni konstrukt, ki se ga naučimo brati in razumeti na osnovi družbenih in kulturnih kod ter konvencij" (O'Sullivan, 1998:31). Hkrati pa bomo predstavili procese kodiranja in dekodiranja medijskega teksta, semiotiko, pripovedni element in žanr.

Semiotika je ena izmed glavnih metod analize medijskega besedila, je veda o znakih in zankovnih sistemih in ima pomembno vlogo pri pojasnjevanju in urejanju pomenov (glej O'Sullivan, 1998:33). Sam medijski tekst ima lahko različne pomene: "odprto medijsko besedilo", ki ponuja več različnih interpretacij glede na čas, prostor, razredno pripadnost, spol, poklic bralca, "zaprtο medijsko besedilo", ki ne dopušča različne interpretacije, ampak izraža določen pomen (O'Sullivan, 1998:33). S procesom kodiranja preučujemo samo formo in kontekst izdelave besedila in njegovega pomena, z dekodiranjem pa beremo jezikovne znake na osnovi jezikovnih pravil in družbeno/kulturne konvencije ter oblikujemo smiselne pomene oz. razlage teksta. Pri tem moramo izpostaviti, da so "vizualne in jezikovne kode tako družbeno kot kulturno določene in se lahko s časom spremenijo ter odražajo družbeno vedenje oz. mnenje" (O'Sullivan, 1998:38).

Sam pripovedni element medijskega teksta se veže tako na zgodbo kot pripovedovalca. Vsako medijsko besedilo vsebuje določeno "zgodbo", zato pripovedništvo predstavlja način urejanja procesov sporočanja "zgodbe". To vključuje sam potek zasnove, sestavljanja in dekodiranja "zgodbe". Na primer pri neposrednem televizijskem prenosu športnega dogodka je

pripovedništvo sestavljeno iz povezave “real time” in “flashback”, je povdarek predvsem na ponovitvenih posnetkih. Vloga pripovedovalca je vodenje zveze med poročanjem in publiko, zato je pomen/vtis pripovedništva predvsem odvisen od njegovega posredovanja. Na primer način poročanja o športu poteka v tretji osebi, zato je zveza med poročevalcem in publiko bolj nepristranska in publika nastopa kot opazovalca (glej O’Sullivan, 1998:53).

Naslednji koncept, ki ga bomo obravnavali, je medijska reprezentacija, ki vsebuje tako vsebino kot pomen medijskega besedila. Mi se bomo osredotočili na ideološka sporočila reprezentacije. Neomarksistični pristop pojmuje “medije in publiko kot del procesa proizvodnje ideologije” (O’Sullivan, 1998:73). Vloga medijev je lahko:

- širitev oz. krepitev prevladujoče ideologije,
- kritika ter izziv družbenim ideologijam.

Ideologija deluje skozi simbolične kode, ki predstavljajo in razlagajo kulturni pojav. Barthes (1973) opozarja na mitičnost simbolične reprezentacije - v smislu pojmovanja le-te kot “naravne oz. commonsense” (O’Sullivan, 1998:73). Medijska reprezentacija lahko vsebuje različna ideološka sporočila: propaganda, stereotipi, vloga spola in etničnosti.

Namen razumevanja pomembnosti vloge medijev v odnosu do športa vsebuje analizo samega postopka predstavitve športa skozi različne oblike medijskega teksta. Pri tem se bomo osredotočili na televizijsko predstavitev športa in načine novinarskega pisanja o športu. Samo obravnavanje medijske reprezentacije športa obsega proizvodnjo, vsebino in sprejemanje medijskega besedila. Odnos med športom in mediji lahko opišemo kot simbiotski, osnovan na vzajemnem koristoljublju (Brookes, 2002:1). Mediji so športu omogočili, da je postal bolj “opazen oz. viden”, hkrati pa so neposredno televizijsko posredovani športni dogodki odločilno pripomogli k porastu pozornosti gledalcev (glej Brookes, 2002:1). Prav tako je šport za medijske hiše predstavljal vir dohodka in prestiža, kar se predvsem nanaša na novice in zabavo, pa tudi na

slavo in škandale športnih zvezdnikov. Šport lahko v odnosu do medijev definiramo z dveh vidikov: kot obliko visoko komercializirane zabave in prostega časa ali pa kot sredstvo posredovanja dominantne ideologije. Predvsem gre tu poudariti, da je šport "zaščitnik" ene dominantne skupine (moških) in je skozi zgodovino krepil stereotipne definicije spola in rase (Brookes, 2002:2). Nadalje moramo izpostaviti, da so mediji pripomogli h kulturni in družbeni transformaciji športa. Tako morajo medijske hiše plačevati višje cene za bolj prestižne dogodke in tekmovanja. Prav tako so vir dohodka oglaševanje in sponzorstvo ter udeležba občinstva različnih športnih dejavnosti. Vendar pa komercializacija preti s povečano polarizacijo med revnimi in bogatimi, kot tudi med moškimi in ženskimi športi, kar pa pomeni pomankanje določenega vira dohodka za športne organizacije (glej Brookes, 2002:4).

Analizo novinarskega pisanja lahko razčlenimo na štiri načine športnega poročanja: "hard news", "soft news", ortodoksna retorika in reflektivna analiza (Dahlgren in Sparks, 1992:99). Vsako poročilo na svoj način obravnava ter poroča o športu in ga umešča v družbeno-kulturno strukturo, hkrati pa si prizadeva preseči razdaljo med: igralci in gledalci, nepristranostjo in privrženostjo, novinarjem in bralcem (glej Dahlgren in Sparks, 1992:99).

"Hard news" - način poročanja se pojavlja na zadnji strani časopisa in vsebuje brezoseben opis dogodkov, izpostavlja rezultat in statistiko igre ter vrednotenje celotne igre. Prav tako vsebuje komentar o premestitvi igralcev, poškodbe, spremembo pravil... Namen je ustvariti občutek bralca, da je bil prisoten na samem prizorišču igre, kar posledično zahteva objektivni način izražanja samega poročevalca oz. nagovor v tretji osebi. Pozornost poskušajo doseči z fotografijami spektakularnih izsekov igre kot tudi z jedrnatimi naslovi. Značilnosti poročila "hard news" so: format, ki obsega vprašanja kot so kdo, kaj, kje, kdaj in zakaj; kratke in enostavne stavke ter paragrafe; poudarek na reportaži. Ta način športnega poročanja se predvsem ravna po novinarski poklicni ideologiji - nepristranost, balans, natančnost (Dahlgren in Sparks, 1992:102).

“Soft news” - način poročanja se v primerjavi s prejšnjo kategorijo razlikuje z večjim poudarkom na zabavi/razvedrilu kot na sporočanju novic. Komentar je osredotočen na življenjepis, mnenje oz. nazor, način oblačenja/vedenja, kvalifikacijo ... slavnih športnih osebnosti (Dahlgren in Sparks, 1992:102). Kategorija “soft news” se nahaja med neosebno novinarstvom in neposrednim retoričnim nagovorom (glej Dahlgren in Sparks, 1992:102). Način takšnega poročanja zahteva izražanje v prvi osebi, kar se nanaša na samega novinarja ali uporabo izjave športnika. Torej glavni namen je, da avtor razvije razpravo oz. poda različne argumente o določeni športni temi.

Z izrazom “ortodoksna retorika” označujemo način športnega poročanja, ki zahteva subjektivno-kritični pristop novinarja. Namen retoričnega športnega novinarstva je literarno/simbolično ustvariti konflikt oz. diskusijo s tem, da uporablja formo uredniškega novinarstva in ne reportažo. Prizadeva si posredovati komentar urednika ali trenerja oz. igralcev (kluba, interesne skupine ...) skozi športni diskurz z namenom spodbujanja diskusije o: sponzorstvu, uporabi športa za politične namene, povezanost spolne, razredne in rasne pripadnosti ter športa ... (Dahlgren in Sparks, 1992:104-105).

Majhen delež športnega žurnalizma pa tvori “refleksivna analiza”. “Refleksivna analiza je usmerjena tako k socialnosti kot fenomenologiji športnega diskurza” (Dahlgren in Sparks, 1992:106). Bistvena značilnost takšnega poročanja je, da novinar vzpostavi odnos z bralcem tako, da zavzame vlogo športnega navijača. Novinar pristopa k športni tematiki poklicno kot tudi z vidika dejavnikov lastne subjektivnosti (spol, etničnost, primarna in sekundarna socializacija, razredna pripadnost, družbeno okolje, identifikacija z športno mitologijo ali interesno skupino). Refleksivna analiza športa poskuša obravnavati šport kot družbeni fenomen, kar vključuje družbeno tvorbo športa in njen vpliv na načine dožemanja samega športa (Dahlgren in Sparks 1992:107).

Nadalje bomo obravnavali kakšni so institucionalni postopki in poklicna ideologija, ki posredujejo šport preko televizijske produkcije. Glavni pogoj televizijskega posredovanja športnih dogodkov je vzporedna uporaba elementov realnosti in razvedrila (glej Brookes, 2002:20). Namen televizijske produkcije športa je privabiti široko občinstvo, ki mu je povsem čustveno predano, maksimalen dohodek, prestižni status, konkurenčnost ostalim televizijskim programom, oglaševanje. Pomembnost športa na televiziji so dosegli s prenosom športnih dogodkov "v živo", ker se je na ta način na televizijskih zaslonih ustvarila najbolj popularna oblika družbene drame, ki zahteva močan emocionalen odziv publike (glej Brookes, 2002:27). Vendar pa moramo izpostaviti, da je močna čustvena izkušnja občinstva spodbujana z različnimi elementi, ki so del televizijske produkcije športa.

Pri analizi televizije je pomemben koncept žanra, ki temelji na ideji običajnih kod in konvencij, katere so priznane in deljene med televizijskimi producenti in občinstvom (glej Brookes, 2002:28). Za televizijsko posredovani šport je značilno, da ne predstavlja le enega žanra, ampak mešanico različnih oblik televizijskih produkcijskih praks:

- večji obseg televizijskega predvajanja športnih tekem pripada kategoriji medijskega dogodka,
- televizijsko oddajanje poročil, intervjujev in razprave o športu predstavlja specifično obliko žurnalizma,
- televizijska reprezentacija športa pogosto opravlja reklamno oz. propagandno vlogo (Brookes, 2002:28).

Televizijski šport predstavlja obliko športnega žurnalizma, kjer je komentar oblikovan kot poročilo in intervju, ki ga športni novinar pripravlja pred, med in po športnem dogodku. Športni žurnalizem ima lastno hierarhijo vrednosti novic: fokus je na zgodbah z disciplinsko vsebino, pogodbeni pogajanja med igralci in klubom, stopnja pripravljenosti in obveznosti športnih zvezdnikov, vodstvene taktike, poškodbe (glej Brookes, 2002:30). Reklamno vlogo mora

televizija opravljati predvsem zaradi ekonomskih razlogov in sicer, da bi lahko nadoknadila visoke stroške, mora poleg predvajanja tudi promovirati športni dogodek. Vendar pa promocija športnega dogodka v živo ni le stvar profita ampak tudi doseganje prestižnega statusa. Televizija pri posredovanju velikih športnih dogodkov uporablja post-produkcijsko tehnologijo z namenom, da bi dosegli dramatičnost in spektakel medijskega dogodka. Medijska produkcija športa vključuje slušne, vrebale in vizualne elemente: zaporedno predvajanje spektakularnih "slow motion" posnetkov, dramatične zvočne efekte, teatralno glasbo, računalniško proizvedeno grafiko, virtualno rekonstrukcijo realnosti, posnetke s ptičje perspektive (glej Brookes, 2002:31). Tako televizijsko posredovani šport lahko definiramo kot hibrid različnih žanrev, ki so kombinirano vključeni v televizijske prakse. Na primer športni dogodki posredovani v živo so formirani po določenem modelu - začetek se začne z otvoritvenim video segmentom, sledi poročilo, ki predstavi nastopajoča kluba in igralce, sledi slovesnostni obred pred začetkom igre in uvodna razprava s športnimi izvedenci, sam potek igre in na koncu še intervju s športnimi zvezdniki.

Produkcijo medijskega sporočila določajo ekonomski odnos in poklicna ideologija, kar predvsem vključuje hierarhiziranje, personifikacijo in narativnost športnih dogodkov in igralcev. Glavni cilj televizijske in novinarske reprezentacije športa pa je transparentna posredovanost športa publiko, kot tudi spodbujane k vrednotenju športa kot razvedrila in prostega časa. Pri tem pa moramo izpostaviti tudi način potrošnje medijskega športa. Vendar pa moramo razumeti, da publiko sestavljata dve različni kategoriji - navijači in udeleženci. Delež gledljivosti je predvsem odvisen od vrste športnega dogodka, vremena, prisotnosti ali odsotnosti športnih zvezdnikov, posebnih priložnosti, zgodovine in tradicije športnega kluba, sestave ekipe, ostalega televizijskega programa. To pomeni, da bo pri večjih športnih dogodkih tudi delež ostalega občinstva večji. Navijači so bolj emocionalno in identifikacijsko vpleteni, bolj obveščeni, ter zato pogosteje gledajo televizijski šport. Osrednja teza o vlogi medijev v športu je vloga preoblikovalca, ki

športni dogodek predstavi v obliki drame in spektakla. Naš namen je argumentirati tezo z vidika ideološkega diskurza in teorije psihoanalize. S tem, da se bomo osredotočili na tržno kategorijo - zakon ponudbe in povpraševanja, ter koncept menjave - v povezavi s športom. Naš namen je prenesti splošne ekonomske zakonitosti na ekonomijo športa kot "gledala". Športnika in športno dejavnost kot "gledalo" pojmuje kot blago, ki se trži za denar (glej Vodeb, 2000:74). To pomeni, da gledljivost športa razumemo kot proizvod nekega procesa proizvodnje, ki ima vizualni učinek na potencionalnega gledalca. To z vidika teorije psihoanalize razumemo, da je gledanje navezano na določene identifikacijske procese na relaciji športnik-gledalec. Gledalec v gledanju športnika le-tega intrepelira v objekt sekundarne imaginarne identifikacije (Vodeb, 2000:74). V tem procesu se gledalec vživlja v športno igro in doživlja ugodje ravno zaradi identifikacije. Premagovanje športnika kot zastopnika seksualnega konkurenta (očeta) mora biti videno, da se doseže občutek ugodja (glej Vodeb, 2000:74).

Torej gledalcu oz. potrošniku je športnik ponuden kot objekt gledanja s svojo uporabno in menjalno vrednostjo prav zaradi aluzije na sekundarno imaginarno identifikacijo (Vodeb, 2000:75). Ob koncu menjalnega procesa vstopa denar, ki je sponzorski, gledalčev ali državni. Namen države je subvencija, v primeru, da športna uprizoritev v svoji ponudi ne doseže uporabne in menjalne vrednosti. Vendar lahko vlogo države v športnem menjalnem procesu interpretiramo skozi ideološki diskurz. To pomeni, da se korist države reflektira v nadzorovalnih-regulativnih paradigmah, ko posamezniki skozi šport postanejo obvladani. "Uporabna vrednost športa oz. športnika se v ideološkem smislu odraža v tem, koliko subjektov se bo ob soočenju interpeliralo v subjekte-gledalce, še posebno v gledalce, ki kupijo športno uprizoritev (kot blago)" (Vodeb, 2000:76). Ekonomske zakonitosti v športu interpretiramo prek investicije v identifikacijo s športnikom kot akterjem športne uprizoritve. Ta omogoči športu, da postane tržen v smislu gledanja, ko dobi uporabno in menjalno vrednost. Športnik prek svoje športne uprizoritve postane blago, ki ima svojo ceno, ki jo plačata tako gledalec kot sponzor (Vodeb, 2000:77).

11. KONCEPT DISKURZA

Pojem diskurza lahko predstavlja vzorce govornega/napisanega jezika, procese nastajanja in interpretiranja govorov/besedil ter sam situacijski kontekst uporabe jezika (glej Fairclough, 1992:3). Bistvena značilnost diskurza je, da odraža in ustvarja družbeno entiteto ter odnose. Družbene teorije koncept diskurza obravnavajo trodimenzionalno - besedilo, diskurzivna praksa in socialna praksa, ki so razumljene kot instance diskurza. Naš namen je koncept diskurza obravnavati v odnosu do ideologije in športa. Ideološki diskurz razumemo kot socialno prakso, ki strukturira družbeno realnost (družbene identitete in odnose) (glej Fairclough, 1992:87). Predvsem je pomembno izpostaviti, da je ideologija sestavni del diskurzivnih praks in je najbolj učinkovita, ko doseže položaj "common sense" (Fairclough, 1992:87). Družba svet pojmuje s pomočjo konceptov, ki funkcionirajo znotraj diskurzivnih formacij in zajemajo dele splošne vednosti ter s pomočjo teh konceptov svet smiselno interpretira in ga razume (glej Starc, 2003:56).

V povezavi s temo diplomske naloge nameravam opredeliti diskurz vrhunškega športa. Diskurz vrhunškega športa se veže na dva koncepta: nacijo in spektakel. Vrhunski šport predstavlja kulturno prakso športa, ki je v sodobni medijski družbi najbolj prisotna in vidna. Prevladuje ideja o vrhunškem športu kot spektaklu, ki ga je v zgodovini mogoče primerjati le z rimskimi gladiatorskimi predstavami in starogrškimi športnimi igrami v čast bogov, ki tudi danes predstavlja temelj hegemonnega diskurza o vrhunškem športu (Starc, 2003:55). Nacionalna država je izoblikovala mehanizme, s katerimi so se subjekti lahko vzpostavili kot državljani (nacionalni subjekti) in se podvrgli nacionalističnemu diskurzu, ki jih je konstituiral kot skupnost istovrstnih subjektov (glej Starc, 2003:58). Za to je značilen proces identifikacije in diferenciacije, ker se lahko pripadnik določene skupine poistoveti s svojo skupino le če obstaja še neka druga skupina, ki je "drugačna". Oblastni mehanizem izključevanja se je vzpostavil v nacionalni državi, ki se je prek njega lahko konstituirala ter reproducirala (glej Starc, 2003:59). Na športnih tekmovanjih

vlada občutek spopada med različnimi skupinami ljudi, pa naj gre za nacionalne, klubske, generacijske pripadnosti. Vzpostavi se mehanizem ločevanja na Nas in Druge, ki športniku določi funkcijo orožja, gledalcu pa funkcijo vojskujoče se strani. To se izraža tudi na jezikovni ravni - sama terminologija športa reproducira analognost z vojaškim spopadom: napadi in obrambe, zmage in porazi, obleganje vrat, dvoboji med igralci, streli na vrata, umiki, taktike v napadu in v obrambi. Sam šport funkcionira kot simbol moči naroda ter športniki kot bit nacije, kar posameznika transformira v nacijo - v skupnost, v kateri se posameznik lahko identificira (glej Starc, 2003:62). Na primer nošenje državnih zastav, predvajanje nacionalnih himen, napisi državne pripadnosti na hrbtni strani športnikovih oblačil in ostali državni simboli imajo funkcijo razlikovanja in simbola identifikacije zamišljene skupnosti, kar spodbuja nacionalno zavest ter potrjuje nacionalno identiteto (glej Starc, 2003:64). Bistveno pri nacionalnem diskurzu je, da razumemo, da športniki funkcionirajo kot mesta v diskurzih, na katerih se lahko identificirajo vsi ostali pripadniki zamišljene nacionalne skupnosti.

Medtem, ko se dosežki vrhunškega športa predstavljajo kot enkratni dogodki, ki tako postanejo zgodovina oz. zgodovinska zmaga in del nacije. Športni uspehi so vzpostavljeni kot zgodovinski pomniki nacionalnega uspeha, neuspehi pa so obsojeni na pozabo in nimajo svojega mesta v kolektivnem nacionalnem spominu (Starc, 2003:78). Prav tako je bistvo sodobnega vrhunškega športa spektakel, ki potrebuje tako tekmovalce in občinstvo. Vrhunski šport zaseda največji del programske sheme medijskega programa, ki funkcionira v obliki spektakla. Tako so športniki s svojimi predstavami objekti fascinacije (tudi simbolni objekt oglaševanja) občinstva, ki je v tem procesu podvržen v potencialnega potrošnika (glej Starc, 2003:79). Vrhunski športniki v diskurzu športa zasedajo dve hegemoni poziciji - pozicijo akcije in pozicijo pogleda, ki imata namen dosežati čim večje fizikalne učinke in občudovanje opazovalcev. Občudovanje in akcija sta bistvo spektakla, ki ga v sodobnem vrhunskem športu predstavljajo medijski prispevki (Starc, 2003:80). Nogomet funkcionira kot spektakel, kjer sta prisotni komponenta negotovosti in

avtentičnost dogodka. Prav tako je na nogometnih tekmah prisotna "igra kot pretvarjanje" (glej Starc, 2003:83). "Igralci morajo preigrati nasprotnika, narediti gib v ekscesu, da bi s tem nasprotnika prevarali in mu dali napačno razlago svoje akcije. Gledalce navdušujejo preigravanje, zadetki v nogometu pa so vredni največ, če so doseženi po samostojni akciji igralca, ki preigra vse obrambne igralce nasprotnega moštva" (Starc, 2003:84). Moramo pa poudariti, da takšne akcije postanejo del ikonografije športa in njihovi televizijski posnetki funkcionirajo kot zgodovinska referenca. S tem se izoblikuje mit o športnih legendah, ki jih ljudje pomnijo predvsem zaradi takšnih akcij (Starc, 2003:84).

Naslednji koncept, ki je prisoten v diskurzu vrhunškega športa je disciplina. Mehanizmi oblasti v športni vadbi so identični vojaškemu, ki svoje subjekte vzpostavlja s praksami podrejanja, discipliniranja in kaznovanja (glej Starc, 2003:90). "Discipliniranje telesa konstituira športnika kot subjekt. Hegemoni diskurz o športu govori o tem, da lahko športnik postaneš le z vadbo, z odrekanjem, z vztrajnostjo, z voljo in z disciplino" (Starc, 2003:90). Pomembno pa je, da športnik v teku spektakla postane objekt, ki služi kot sredstvo reprodukcije specifičnih družbenih pomenov. Prav tako pa je v hegemonem diskurzu vrhunškega športa prisotna kategorija dominantnosti moških nad ženskami. Vrhunski šport predstavlja prostor moškega hegemonnega diskurza. Diskurz o moški naravi tekmovalnega športa je še vedno ohranjen in šport pojmuje kot naravno polje, znotraj katerega se razkriva bistvo moškosti (Starc, 2003:92). Moško udejstvovanje v športu poudarja grobo moč, oblast, požrtvovalnost, patriotizem in militarizem (glej Starc, 2003:94). V športu prevladuje identiteta moških kot močnejših, bolj mišičastih in sposobnejših, medtem ko je identiteta žensk določene z nežnostjo, krhkostjo in plodnostjo. Za moške je vrhunski šport kot medijski spektakel moške pomemben zato, ker jim omogoča narcistično identifikacijo z mišičastim moškim telesom (Starc, 2003:96). Tako je na televizij mogoče opazovati herojsko akcijo, počasne, graciozne gibe in napenjanje mišic, tresenje mesa ob padcih ali trkih teles. Pri tem moramo poudariti, da medijska reprezentacija športnih dogodkov

predstavlja edini "avtentični" vir moškega ideala, ki še vedno omogoča reprodukcijo hegemonnega diskurza moškosti in moškimi omogoča identifikacijo s svojim "bistvom" - z močjo, s sposobnostjo, z dominantnostjo (glej Starc, 2003:96). Pri obravnavanju koncepta ideološki diskurz izhajamo iz teze, da v vsaki družbi obstaja nek ideološki red moči, nadzora in dominacije (glej Therborn, 1987:104). Ideologijo razumemo v njenem delovanju skozi diskurzivne prakse, vpisane v matrice ne-diskurzivnih praks.

To se nanaša na dve komponenti organizacije ideološke dominacije:

- konstrukcija in ohranitev določenega diskurzivnega reda,
- razvitje ne-diskurzivnih afirmacij in sankcij (Therborn, 1987:104).

Po Althusserjevi teoriji ima "ideologija materialno eksistenco v aparatih, ritualih in praksah; kar pomeni da ideologija ni spiritualna, namišljena ali subjektivna, ampak je materialna, zunanja, oziroma je objektivna raven družbe, strukturiran diskurz, ki ni ustvarjen od subjekta ampak določa njegov razvoj in vzgojo" (Larrain, 1994:62). Ideologija deluje prek interpelacije, tako da ogovarja subjekt in ga postavi v strukturo, kjer se prepozna kot "ogovorjeni subjekt"; družbo pa mu predstavi na način, ki podpira oblast vladujoče skupine. Ideologija deluje prek reprezentacije medijskega besedila, ki ga sestavljajo kode in struktura, kar postavi subjekt v kontekst ideološko posredovanih pomenov (glej Dahlgren, 1992:125). Vendar pa moramo poudariti, da retorično konstruirane ali podprte ideološke mreže uokvirjajo, potrjujejo in uzakonjajo odnose in dejanja na področju, za katero veljajo (Verschueren, 2000:346). "Normativnost, ki je navzoča pri diskurzivnih manifestacijah ideologije, je torej delno odvisna od reflektivnega zavedanja (tako socialnih kot jezikovnih norm, ki delujejo v procesih ustvarjanja identitete), delno pa je projekcijska (ker poskušamo nadzirati sedanost drugega in svojo lastno prihodnost)" (Verschueren, 2000:347).

12. METODA

Temelj teorije o analizi diskurza predstavlja Foucaultjevo obravnavanje koncepta diskurza. Foucaultjevo prispevanje k družbeni teoriji diskurza je obravnavanje razmerja med diskurzom in oblastjo, diskurzivna konstrukcija družbenega subjekta in vednosti ter delovanje diskurza in družbene spremembe (glej Fairclough, 1992:38). V svojem delu se je sprva osredotočil na diskurz humanistične znanosti medicine, psihiatrije, ekonomije in gramatike. Foucaultjeve zgodnejše arheološke študije vsebujejo dva teoretična pristopa k razumevanju diskurza - konstitutivno razumevanje diskurza in obravnavanje medsebojne odvisnosti diskurzivnih praks. Prvi pristop razume "diskurz kot sredstvo, ki določa oz., ki oblikuje družbo v različnih dimenzijah. Tak diskurz določa predmet vedenja, družbene subjekte in oblikuje osebnost, družbene odnose in pojmovne strukture" (Fairclough, 1992:39). Drugi pristop poudarja "medsebojno odvisnost diskurzivnih praks družbe ali institucije; različne diskurzivne prakse so ustvarjene oz. določene v razmerju ljudi" (Fairclough, 1992:40). Analizo diskurza razume kot "specializirane družbeno-zgodovinske variable formacij in sistem pravil, ki omogoča določenim trditvam, da se pojavijo v določenem času in prostoru. V svojem genealoškem delu pa je Foucault obravnaval "diskurzivno naravo oblasti - diskurzivne prakse in tehnike moderne "bio-oblasti"; politično naravo diskurza - boj za oblast deluje v diskurzu in prek njega; diskurzivno naravo družbene spremembe - spremenjene diskurzivne prakse so pomemben element družbene spremembe" (Fairclough, 1992:56).

Družbena teorija diskurza obravnava analizo diskurza s tridimenzionalnim modelom, ki obravnava kategorije: tekst, diskurzivna praksa in družbena praksa. Družbena teorija diskurz razume kot formo družbene prakse, kar pomeni, da je diskurz način delovanja s čim ljudje delujejo v družbi in med seboj ter način reprezentacije. Po eni strani družbena struktura oblikuje diskurz, po drugi strani pa sam oblikuje družbo. Razlikujemo tri učinke konstruktivnega diskurza:

diskurz pripomore h konstrukciji družbene identitete, subjekta in tip osebnosti; prav tako pa pripomore oblikovati družbene odnose, sistem vedenja ter reprodukcijo in transformacijo družbe (glej Fairclough, 1992:64-65). Družbene prakse imajo različne usmerjenosti - politično, kulturno, ideološko - v katere je lahko vključen diskurz. Na primer diskurz kot politična praksa uveljavlja, podpira in spreminja oblastne odnose in kolektivne entitete (razrede, skupine, državo); kot ideološka praksa oblikuje, naturalizira, podpira in spreminja pomen družbe glede na različne položaje v oblastnih razmerjih (Fairclough, 1992:67).

Z metodološkega vidika analizo diskurza opravljamo z kvalitativno metodo analize vsebine, ki poveže empirični dokaz in abstraktni koncept v besedno strukturo, da pojasni oziroma ponazori teorijo interpretacije (glej Gratton, 2004:218). Namen kvalitativnega raziskovanja je analitična indukcija, ki ne zahteva standardizacije, zato ni značilen reprezentativen vzorec in statistično posploševanje na širšo populacijo. Postopek kvalitativne analize oblikujemo v treh stopnjah: redukcija podatkov (se nanaša na omejitve in ureditev vseh pridobljenih podatkov s kodiranjem ali izločitvijo nepomembnih podatkov), razvrstitev podatkov (v obliki tabel, mrež, konceptov), zaključek (predstavlja pregled skozi študijo). Ključni del raziskovalnega procesa predstavlja pojmovno kodiranje, kjer pojme obravnavamo kot možne indikatorje teoretičnih konceptov. Kodiranje je organizacija podatkov v konceptualne kategorije, ki so predstavljene v besedah, frazah, stavkih ali odstavkih (Gratton, 2004:219).

13. RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Raziskovalno vprašanje temelji na teoretičnem delu diplomske naloge, ki vsebuje obsežnejšo obdelavo tematike športa kot sredstva širjenja ideoloških konstruktov. Raziskovalno vprašanje problematizira nogomet kot sredstvo discipliniranja, nadzora in regulacije družbe prek konstrukcije ideoloških konstruktov skozi medijski diskurz oz. naracijo. To pomeni, da z metodo kvalitativne analize vsebine raziskujemo razmerje med športom, ideologijo in mediji na primeru

medijske reprezentacije nogometne tekme med Hrvaško in Slovenijo za uvrstitev na Evropsko prvenstvo leta 2004. Analiza vsebine medijskega diskurza se nanaša na navedene koncepte:

- nacionalni simboli / stereotipi,
- nacionalna identiteta,
- narcističen jezik,
- reference na izmišljeno tradicijo / nostalgijo,
- vprašanja, ki zadevajo državno politiko.

Ključne ugotovitve empirične analize podatkov bom predstavila znotraj sklopa navedenih konceptov, ki razkrivajo nacionalno, patriotsko, politično in mačistično simboliko, ki jo vsebujejo podatki. V tehnični obdelavi analize sem vključila uporabo televizijskega posnetka nogometne tekme na hrvaški in na slovenski televiziji (HRT 2 in Slo 1), kot tudi hrvaške in slovenske dnevnike (Večernji list, Sportske novice, Ekipa, Delo, Žurnal, Polet, Mladina). Pri analizi diskurza televizijskega in časopisnega poročanja sem se osredotočila na semantično analizo diskurza. Semantična dimenzija diskurza se nanaša na pomene, metafore, reprezentacijo, zgodbe in stavke; ima različne implikacije in fokusira na določene aspekte športnega dogodka. Medije sem izbrala na osnovi teme, ki jo empirično analiziram in menim, da največ informacij vsebujeta prav uporabljena medija, usmerjena sta k množici potrošnikov oz. usmerjena sta k obveščanju množice, ki ni strogo izbrana ciljna skupina (op. struktura ciljne skupine obsega širok razpon glede na starost, izobrazbo, versko pripadnost ter kraj bivanja). Pravtako pa je izbrano medijsko poročanje najbolj bogato s povedno vrednostjo pri opisovanju družbeno aktualnega dogodka.

14. ANALIZA DISKURZA MEDIJSKEGA POROČANJA O NOGOMETNI TEKMI MED HRVAŠKO IN SLOVENIJO ZA UVRSTITEV NA EVROPSKO PRVENSTVO 2004

14.1. Analiza diskurza, ki predstavlja pomembnost predstavitve države na mednarodni ravni.

Pri medijski reprezentaciji nogometnih tekem med Slovenijo in Hrvaško lahko opazimo medijsko kreiranje slovenstva in hrvatstva oz. pozitivne samopredstavitve in negativne reprezentacije "drugega" skozi "nacionanlno vzdušje" in "nacionalno pripadnost/identiteto". Predvsem je to poudarjeno s predstavitvijo države kot "športne nacije" in naracijo k identifikaciji z jasno predstavitvijo svojega naroda in kulture, ki je drugačna od "druge", vključuje pa sam nacionalni interes k pozitivni predstavitvi države prek športnega uspeha tudi na mednarodni ravni. Nogomet je v svojih temeljih konstrukt modernega političnega mita, ki ima svoje junake (individualne in kolektivne) in svojo filozofijo (pojme fair playa, enakosti, pravičnosti, demokracije ...). Takšna politika se proizvaja in ohranja v svoji dominaciji in ideološki spektakularnosti sveta, ki poraja antagonizme, konflikte in tekmovalnost v gospodarskih, političnih in socialnih odnosih. Prav tako moram izpostaviti, da povezanost med politiko in nogometom temelji v sami naravi nogometa, ki vsebuje potencial za družbeno homogenost ter mobilizacijo kot tudi potencial za proizvodnjo in obnavljanje družbenih antagonizmov in napetosti.

To lahko razberemo tudi iz komentarja podpredsednika Nogometne zveze Slovenije Toneta Frantarja, ki je zgodovinski dvoboj s Hrvaško za odhod na Euro 2004 opisal kot "igrali bomo za Piranski zaliv, Trdinov vrh in vse skupne probleme, ki jih imamo" (Žurnal, 7.11.2003, str.52). S tem, da je v članku poudarjeno, da je zelo pomembno, da dvoboja "skreganih" sosedov na

maksimirskem in bežigranskem travniku 15. in 19. novembra ne uideta nadzoru in da se ne ponovi poletni tragični kranjski vaterpolski dogodek (Žurnal, 7.11.2003, str.52). Pri tem prikrita raven diskurza opozarja na represivno funkcijo športa, ki prepoveduje deviantno obnašanje navijačev. Medtem, ko je komentator hrvaške televizije v uvodnem delu napovedal prvo tekmo v Maksimirju kot “igrala se bo velika in težka tekma, v kateri so nas razglasili kot velike favorite in res je, naši so boljši. Ampak to je nogomet in prvo je to potrebno dokazati tu na igrišču v Maksimirju in nato po štirih dneh potrditi v Sloveniji na Bežigradu” (HRT 2, 15.11.2003).

Vendar moram poudariti, da je politična posredovanost nogometa intenzivnejša tako v svojih latentnih kot manifestnih oblikah prav v obdobjih družbenega nemira. Prav tako pa se je povečal učinek politizacije nogometa s spektakularizacijo in televizijacijo nogometa, ki sta omogočila, da se je glede na čas in prostor razširil krog publike, kateri so sporočana sporočila s političnim predznakom z nogometnega stadiona.

To sporoča sam diskurz sobotne priloge: “današnji nogometni obračun v Maksimiru seveda ni le športni dogodek, saj so v zavesti slovenske in hrvaške javnosti trdno zasidrane njegove politične razsežnosti. Nogomet je bil v balkanskih avtoritarnih režimih nerazdružljivo prepleten s politiko in z manipulacijami oblastnikov. Hrvaški nogometni reprezentanti so bili v času režima pokojnega Franje Tuđmana obravnavani kot borci, ki namesto z orožjem branijo napadeno domovino z žogo.” (Delo, 15.11.2003, str.1).

Diskurz članka Mladine razkriva kakšna politična stališča izraža nogomet: “vojna, ki bo v dveh celovečernih nadaljevankah po najmanj 90 minut nadomestila Trdinov vrh, bitko za Piranski zaliv, bitko za male vasi v Prekmurju, bitko za nuklearko v Krškem, bitko za dolgove varčevalcev stare Ljubljanske banke in jasno, bitko za to, kateri narod v bivši jugi je največji v nogometu”, s tem, da bi bilo za slovenske turiste bolje, če bi Slovenija izgubila, ker bi “poraz prinesel mirno

morje, mirno dopustovanje, nedotaknjene avtomobile, prijazne carinike” (Mladina, str.59, 20.10.2003). Sama struktura besedila v vojaškem stilu izraža antagonizem dveh nacionalnih reprezentanc, kot da gre za vojaški spor. Namen je spodbuditi nacionalno-patriotska občutja. Takšen je diskurz komentarja ob голу hrvaške reprezentance na drugi tekmi za Bežigradom: “Pršo je zadel v Zagrebu in je tudi strelec v Ljubljani” (SLO 1, 19.11.2003).

Primer predstavitve države nam ponazarja intervju s hrvaškim nogometnim selektorjem Ottom Bariæem v Delu z naslovom *Le kaj je pet kilometrov morja v primerjavi z golom za EP?* Bariæ je na vprašanje “se zavedate nevarnosti severne sosedne, ki se je v nogometu proslavila predvsem s tem, da je zasenčila in ponižala reprezentance vzhodnega bloka Ukrajino, Romunijo, Rusijo, Jugoslavijo ..., ki bi se jim lahko pridružila tudi Hrvaška?”, odgovoril: “Oprostite, motite se. Hrvaška že nekaj časa ni več Vzhod. Mi smo posle z Balkanom dokončno prekržali. Tudi nogometno.” “Nogomet nekdanje Jugoslavije me nikoli ni posebej navduševal, vselej sem preferiral nemški slog: oster tempo, kontaktno igro, duele, disciplino, odgovornost ... Tako danes igra tudi hrvaška reprezentanca” (Delo, 13.11.2003, str. 20). Menim, da diskurz navedenega besedila izraža vlogo, ki jo imajo mednarodna športna tekmovanja. To je prostor državne reprezentance, kjer športni uspeh države oblikuje podobo države kot uspešne. V diskurzu je Hrvaška predstavljena kot del uspešnih, ravitih držav zahodne Evrope, ki svoj položaj pripadnosti legitimira z načinom igre, uspehom in talentom nogometne reprezentance.

14.2. Analiza diskurza, ki oblikuje nacionalno identiteto.

Naslednje ugotovitve pri analizi medijskega diskurza vključujejo koncept nacionalizma in nacionalne identitete, ki jo konstruira medijska naracija na primeru nogometnega dogodka. Sprva moram opozoriti, da nogomet ustvarja kolektive, ki omogočajo identifikacijo in občutek pripadnosti navijaški skupini, lokalni skupnosti, regiji in narodu. Nogomet generira množično

lojalnost, konformizem in medgeneracijsko reprodukcijo določene mentalitete, vzorca mišljenja in obnašanja, kar se nanaša na konstrukcijo družbene identitete in solidarnosti, prenosa kulturnih obrazcev, proizvodnjo in porabo idealov in vzorov. Duh naroda se danes oblikuje, razkriva in uresničuje prav v nogometu. Bistveno pri nogometni konstrukciji nacionalnih identitete je poudarjanje razlike od drugih ter spodbujanje nacionalnih antagonizmov in rivalstva. Kar se nanaša tudi na primer diskurza v članku Dela v času pred prvo tekmo med Slovenijo in Hrvaško; “toda kar koli se bo zgodilo na nogometnih zelenicah, zanesljivo je, da bo bruhal na dan tudi kolektivni oz. nacionalni patos, ki ga premoremo eni in drugi - torej Mi in Oni. Pričakovati je mogoče, da bo sobotni (in sredin) nogometni spopad tako globoko segel v srca vseh Nas in Onih, da bodo zagotovo privrele na površje vse tiste zamere, očitki in tudi zavidanja, ki jih vzajemno gojimo drug do drugih. Vedeti pa je treba, da se bodo skozi identifikacijske procese spopadli navijači oz. gledalci obeh nacij. Sam “žogobrcarski” spopad bo po tej plati celo “sekundarno (primaren)”.” (Delo, 12.11.2003, str. 20).

Po mojem mnenju se latentnost diskurza nanaša na kreiranje nacionalne identitete prek pozitivne samopredstavitve - Mi in negativne reprezentacije drugih - Oni. Iz diskurza lahko razberemo, da Mi pomeni Slovenci in nekdo drug pa Hrvate kot Oni. Besedna diada ima latentno dimenzijo, ki poudarja, da je kultura drugih popolnoma drugačna od slovenske in njeni pripadnik nikoli ne bodo postali “pravi Slovenci”. Diskurz vsebuje nacionalistično retoriko, ki opozarja, da navijači in nogometiši simbolizirajo slovenstvo, kar reflektira nacionalni patos nogometne tekme. Hkrati pa šport ne prikaže kot igro posameznikov in skupin, pač pa kot tekmo med dvema nacijama. Nogometne tekme potrjujejo simbolično, idealizirano in emocionalno prežeto skupnost. Tako nogomet z integracijsko funkcijo oblikuje občutek pripadnosti, kar pa igra pomembno vlogo pri afirmaciji in reprodukciji “zamišljene skupnosti”.

Članek Dela po prvi tekmi prikaže kako je potekala tekma v Maksimirju; "Slovenci so jih z verbalno agresijo absolutno prekosali. Še posebej s povsem zgrešenimi nacionalizmi in iztegovanjem treh prstov. Alpski Srbi? Bo že držalo? Najbolj se je žalilo alpsko kraljico, ki je pri nas očitno mnogim ukradla bele sanje in udarila po nacionalnem ponosu. "Ubili ste Janico!; Janica je moški, oooo, Janica je moški, oooo!; Janica, peder!; Brata Kosteliæ!; Mi smučarji; Vi smučarji! Kljub temu, da so v vlaku proti Zagrebu nekateri zgodovinsko podučeni navijači omenjali podobnosti z vožnjami proti Jasenovcu in Auschwitzu, kolega je celo omenil nekoliko bolj aktualne hotel Črni les, se je izkazalo, da so bile prispodobe s končnim izletom veliko bolj na mestu. "V boj za narod svoj"." (Delo, 17.11.2003).

Diskurz prebranega besedila poudarja, da moramo razumeti, da je nacionalna identiteta proizvedena v historičnih in institucionalnih okvirih. Pri tem diskurz z negativnim prizvokom postavlja navijače kot socialne subjekte v vlogo pripadnikov slovenske nacije, ki branijo nacionalne simbole slovenstva na ravni športa. Saj nacionalna kultura konstruira identitete, v katerih so predstavljeni pomeni nacije in s katerimi se identificiramo. Tako so le-ti vključeni tudi v zgodovino, ki kot kolektivni spomin vzdržuje pomen določenih oseb, mita, dogodkov za nacijo, in tako povezujejo sedanost s preteklostjo. V predstavljenem besedilu je kolektivni spomin slovenstva smučanje kot "slovenska športna tradicija", ki oblikuje slovensko identiteto kot "športno identiteto". Zato diskurz negira in zaničuje hrvaška smučarska idola - sestro in brata Kosteliæ - ki sta kot vrhunska smučarja pomembna označevalca hrvatstva. Prav tako pa moram omeniti, da je šport postal prostor, kjer se sproščajo nacionalni občutki zaradi identifikacije s športniki, ki predstavljajo nacijo. S tem lahko razumemo stavek "V boj za narod svoj." tako, da je nogometna tekma izraz nacionalne borbe, športniki pa predstavniki svoje nacije.

14.3. Analiza diskurza, ki vsebuje reference na tradicijo / nostalgijo

Za tradicijo slovenskega nogometa je bistven preobrat v politizaciji nogometa, ko sta slovenska javnost in politika usmerile interes v nogomet kot uspešen šport. Slovenija je v času socialistične Jugoslavije bila usmerjena na nekolektivne zimske športe in je slab uspeh v nogometu ideološko razlagala kot dokaz slovenske kulturne in civilizacijske superiornosti v primerjavi z drugimi deli nekdanje Jugoslavije. Prav tako se je dominacija priseljencev z juga v nogometu razlagala kot dokaz, da niso na podobni kulturni in civilizacijski ravni s Slovenci (glej Vrcan, 2003:131). “Na ta način je bil nogomet v Sloveniji mehanizem uspostavljanja in odražanja razlik med etnično večino in ekonomskimi imigranti (popularno “Bosanaca”, “čefurja”)” (Stankovič v Vrcan, 2003:131).

O slovenski športni tradiciji so pisale tudi Sportske novice, ki so v članku z naslovom “*Kakor v času Križajeve slave*” omenjale športne dosežke v preteklih letih in atmosfero v Sloveniji pred povratno tekmo opisale kot spomin na euforijo v času Križajevega uspeha v vrhu svetovnega smučanja (Sportske novice, 19.11.2003, str.11). Uspehi slovenskega nogometa so določeni z uspehom v Kijevu leta 1999, ki je Sloveniji omogočil odhod na Euro 2000, ter uspeh Slovenije proti Romuniji za uvrstitev na svetovno prvenstvo leta 2002. To je omogočilo nogometu v Sloveniji, kot pišejo Sportske novice, “da je končno pridobil domovinsko pravico. Politiki so pošiljali čestitke in obljubljali novi stadion.” (Sportske novice, 19.11.2003, str.11). Uspeh nogometne reprezentacije Slovenije je vplival na nacionalizacijo športa na vseh družbenih ravneh: politični, športni, medijski, navijaški. Nogomet je postal javna scena za afirmacijo slovenskega nacionalizma. Na to opozarja komentar Sportskih novosti v članku *Najtežje je igrati proti autsajderju*: “Slovenci so igrali Evropsko in Svetovno prvenstvo. Od nogometnih marginalcev so postali spoštovani nasprotnik najmočnejših reprezentanc, ampak če bi uspeli premagati Hrvaško, bi bil to največji dosežek v zgodovini. Dvakrat so se uvrstili na dodatne

kvalifikacije, kot outsajderi premagali Ukrajino in Romunijo, no sigurno nikoli niso bili pred težjo nalogo.” (Sportske novice, 13.11.2003, str.2). In nato Sportske novice potrjujejo premoč hrvaške nogometne reprezentance: “Danes se igra tekma, ki je večjega pomena od tistih v Kijevu in Bukarešti prav zaradi sosedskega rivalstva. Narod zahteva “zmago” nad Hrvaško, ki bi mu pomenila več od uvrstitve na Svetovno prvenstvo. Lahko si samo predstavljamo kakšna norost bi bila v prestolnici, če bi Prašnikar, novi vojskovodja, kar je nasledil od Katanca, dobil “bitko vseh bitk”” (Sportske novice, 19.11.2003, str.11).

Menim, da prebrano besedilo povsem jasno izraža vlogo nogometa kot sredstva državne reprezentance na mednarodnih nogometnih srečanjih, kjer država potrjuje željno in že ostvarjeno podobo. Pri tem moram poudariti, da se z nogometno afirmacijo in promocijo države oblikuje skupni nacionalizem in patriotizem. Države in njeni pripadniki nogometni uspeh doživljajo kot nacionalen in individualen uspeh. Vendar pa moram opozoriti na pomembnost tradicije, ki jo lahko določena skupnost promovira s športnim uspehom iz preteklosti. V primeru športnega neuspeha država svojo pomembnost in uspešnost opravičuje s športno tradicijo. Tako športni dogodki in uspehi postanejo del kolektivnega spomina določene nacije in oblikujejo njeno “športno identiteto”, ki postane del sedanjosti. Primer promoviranja uspeha slovenskega nogometa sta zmagi, ki sta omogočili nastop na Evropskem in Svetovnem prvenstvu; kar danes označuje slovenski nogomet in predstavlja temelj razlage prihodnjih športnih uspehov.

14.4. Analiza diskurza, ki vsebuje narcističen jezik

Sprva moramo izpostaviti, da so nogometna reprezentanca in določeni nogometaši simbolni kapital, ki ustvarja določen mit o nacionalnosti, kolektivnem duhu, zamišljeni skupnosti, uspehu države ..., kar pomeni, da simbolni pomeni postanejo del nacionalnega državnega diskurza. Tako so športniki v tem diskurzu podvrženi v idealne pripadnike in vzornike nacije. S tem pa je uspeh

športnika opisan kot uspeh nacije in je njegova uspešnost prenesena na vsakega pripadnika nacionalne zamišljene skupnosti (glej Starc, 2003:77). V tem delu besedila analiziram diskurz, ki z narcističnim jezikom poudarja hegemonsko moškost, ki se oblikuje v kontekstu identitete moškega in v javnem prostoru kot področju moške dominantnosti.

Žurnal je predstavil Ermina Šiljaka kot: “strelec osmih kvalifikacijskih zadetkov je izjemne “eksekutorske” sposobnosti prikazal tudi na prvi tekmi dodatnih kvalifikacij s Hrvaško, ko je na prepolnem Maksimirju dosegel izenačujoči gol in svojim soigralcem na stežaj odprl vrata za končno zmagoslavje v prestižnem sosedskem obračunu” (21.11.2003, str.53). Tudi Delo je v temi dneva z naslovom *Slovenija (ne) gre naprej* zapisal “še v soboto v zagrebškem Maksimirju po sanjskem голу Ermina Šiljaka so bili slovenski nogometaši nacionalni heroji” (20.11.2003, str.1). Medtem ko je komentator hrvaške televizije ob голу Šiljaka označil: “Človek je prišel iz Kitajske, da nam zabije gol v Maksimirju”. Ko pa je med obema reprezentancama prišlo do spopada in je Šiljaku dodeljen rumeni karton, je komentator dodal. “Igra v Kitajskem Dalienu, ki ga lahko imenujemo srbska diaspora” (HRT 2, 15.11.2003).

Pri navedenem diskurzu moram opozoriti na besede gol, zmagoslavje in nacionalni heroj, ki so ključne pri razkrivanju latentne dimenzije besedila. Predstavitev športnega uspeha in športnika povsem simbolično oblikuje mit hegemonске moškosti, ki jo določata status dominacije in slavitev zmage oz. zmagovalca. S tem se nanašam na odnose, ki jih reflektira mit hegemonskega moškega, odnos prevlade in podrejenosti kot tudi tekmovalnosti. Kar uveljavi podobo Nas kot idealne v primerjavi z Drugimi, kjer nacionalni heroji predstavljajo vrednote in vzorce obnašanja.

Naslednji primer je intervju hrvaškega nogometaša Nika Kovača, ki predstavi hrvaško reprezentanco “Fantje so fenomenalno razpoloženi. V Evropi nam gre dobro, hrvaški reprezentanti zabijajo gole na vseh evromeridianih, Hrvati so hit euro-tekmovanj, samozavestni

in upam da ga bomo ohranili na teh dveh tekmah.”; medtem, ko slovenski nogometaš Milenko Ačimovič, ki je “za slovensko reprezentanco odigral 50 tekem in dosegel 10 zadetkov” opiše hrvaško reprezentanco: “Reprezentanca za Svetovno prvenstvo v Franciji 1998 je bila sestava velikih zvezd, ta nova pa je brez planetarne zvezde, vendar je močna kot kolektiv. Fantje igrajo v močnih evropskih klubih, želja jim je afirmacija tudi na reprezentativni ravni. Bobanovi Ognjeni pa so vseeno bili močnejši in neugodnejši nasprotnik” (Sportske novosti, 12.11.2003, str. 3-4).

Kot sem že omenila imajo nogometne zvezde in idoli pomembno družbeno funkcijo. Z današnjimi nogometnimi zvezdami se lahko identificiramo, ker izhajajo iz našega mesta, četrti, šole ...; z njimi se lahko identificiramo kot z osebami, ki so si uspeh zaslužile s svojim talentom in naporom. Hkrati pa menim, da nogometni idoli kot predstavniki hegemonске moškosti opravljajo svojo družbeno funkcijo v javni sferi, ki jo zaznamuje javna moč in dominantnost moškega; in prav to določa kulturo patriarhata. Kultura športa obljublja poklicni uspeh, ki se nanaša na socializacijo moškega. Ta je osredotočen na javno, profesionalno kariero, ki ga označuje in mu omogoča družbeno pomembnost in vplivnost.

Prav v Poletovem članku z naslovom *Nogometna vojna* je definiran nogomet: “Moderni nogomet temelji ravno na igri po bokih, kjer sta poleg znanja odločilni hitrost in telesna pripravljenost”. Najboljšega slovenskega nogometaša so označili kot: “Najpomembnejši človek boja s Hrvati bo gotovo Zlatko Zahovič: vlečni konj, oče in ideolog moštva”. (Polet, 16.10.2003., str. 21-22). Komentator hrvaške televizije opozarja, da je “Zlatko Zahovič najboljši slovenski igralec v zadnjem desetletju. Po konfliktu s Katancem je našel skupen jezik z novim slovenskim selektorjem” (HRT 2, 15.11.2003), svojega nogometaša pa predstavi kot: “Prihaja naš kapetan Boris Živkovič, igralec z največ nastopi, s čim je dosegel športno spoštovanje in moč v katero nihče ne sumi” (HRT 2, 15.11.2003).

V diskurzu komentarja se predvsem kaže mačističen, rahlo narcističen jezik, ki izpostavlja identiteto moškega kot uspešnega, močnega, voditeljskega ..., kar pa po mojem mnenju zapostavlja privatno življenje oz. ga naredi nevidnega predvsem zato, da lahko povzdigne podobo moškega v javni sferi, kot določen ideal moškosti. Status moškega v javnosti oz. na poklicnem položaju mora biti rezultat častnega tekmovanja z drugimi moškimi, ki so si medsebojno enakovredni.

Polet predstavi hrvaško in slovensko reprezentanco: "Tranzicijsko obdobje je bilo trdovratno, a hrvaška reprezentanca se vztrajno vrača v prvi evropski razred, kamor po potencialih nedvomno sodi. "Ognjeni" napredujejo vsak mesec, selektor Otto Barić je našel pravo formulo, ki je, vključno s sestavinami, popolnoma drugačna od Blaževičeve. Hrvaška reprezentanca danes igra po nemško. Trdo, disciplinirano, s povdarkom na obrambnih nalogah in tekanju. "Kockasti" so se iz popolnoma napadalne ekipe prelevili v obrambno četo"; medtem, ko slovensko reprezentanco opozarja na način igranja, in sicer "Slovenija mora igrati "katančevsko": pogumno in hkrati disciplinirano, brez spoštovanja, ves čas na robu incidenta, z obilico medsebojne pomoči pri pokrivanju tehnično boljših nasprotnikov, nenehnim tekanjem, s čim manjšim zadržavanjem žoge in iskanjem priložnosti iz prekinitve" (Polet, 16.10.2003., str. 22-23). Slovenski nogometaš Knavs je opozoril, da je "Stvar uspeha v duhu ekipe, discipline in odgovornosti" (SLO 1, 19.11.2003). Hkrati k uvodnem komentarju druge tekme v Sloveniji, komentator doda. "Sloveniji priznavajo srčnost, sijajen moštveni duh in odlično postavljeno igro na igrišču" (SLO 1, 19.11.2003).

Pri diskurzu navedenega besedila želim zopet poudariti, da šport kot prostor javne sfere prek oblikovanja mita hegemonnega moškega reproducira dominantno opredelitev moškosti skozi podobo športnika, reprezentance ali način igranja (npr. uspeh, disciplina, pogum), ker kultura hegemonne moškosti producira kot tudi reproducira simbolično patriarhalno družbeno ureditev.

14.5. Analiza diskurza, ki predstavlja nacionalne simbole

Diskurz, ki obravnava tematiko o navijačih nogometnih reprezentanc, ki predstavljajo določene države, po mojem mnenju vsebuje tudi nacionalne simbole (športni objekti, himna, zastava, glasba, oblačila), ki predstavljajo splošno podobo naroda oz. države - kulturo, legitimnost, geografske značilnosti... Znotraj družbenega polja nogometa se oblikuje posebno družbeno polje navijanja, kjer se popolnoma transformira pomen stadiona. Ta postane sveto mesto, velika scena, pravi dom mnogih kot tudi bojišče, prostor strahu, nesigurnosti soseski (glej Vrcan, 2003:55). Navijači ne zavzemajo vloge gledateljev ampak vlogo samostojnih akterjev v nogometni igri, s tem da imajo pravico se vključiti v potek igre kot legitimni "dvanajsti nogometaš" (glej Vrcan, 2003:56). Značilno je, da se v navijaških skupinah razvija emocionalna kultura, ki ustvarja novo kolektivno celoto z značajem skupnosti in močnim emocionalnim nabojem. Kar spodbuja "arhaične vrednote" - lokalni partikulizem, pomembnost prostorskega, religioznosti, etničnosti in narcizem skupine (glej Vrcan, 2003:166).

To ponazarja članek Mladine z naslovom *Zakaj smo izgubili?*, ki analizira obnašanje navijačev: "Bolje rečeno, slovenski navijači so krivi, da je slovenska reprezentanca izgubila s hrvaško - v Ljubljani so zamudili priložnost, da hrvaške himne ne izžvižgajo. To, da so jo izžvižgali, je bilo usodno in pogubno." "Hrvate so ti žvižgi sprožili, spatriotizirali, spolitizirali, zmilitarizirali." "Hrvaški nogometaši so si lahko zdaj dokončno rekli - e, to je rat! Dobili so pač nedvoumno potrditev, da je ta nogometna tekma natanko to, kar so jim ves čas govorili, da je: boj za domovino." "Ko so pustili, da so Hrvati nogometne poteze dojemali kot politične alegorije, so jim obenem tudi omogočili, da so na nogometni tekmi izživel vse fantazije hrvaške ideologije." In kako je slovenska ideologija vplivala na slovenske navijače, ko so hrvati v Zagrebu izžvižgali slovensko himno: "Logika izenačevanja, ki tvori patološko jedro slovenske ideologije (kar ima sosed, hočem imeti tudi jaz!), dobi v slovensko-hrvaških odnosih patriotsko dimenzijo. Hrvati ne

smejo nikjer zmagati: niti na Sveti Geri ... niti v Ljubljanski banki ... niti v nuklearki ... niti na morju ... niti v nogometu.” (Mladina, 24.11.2003, str. 53). Pri tem je bil komentar slovenskega napovedovalca: “Rekel bi, da smo športno pozdravili hrvaške nogometaše in navijače” (SLO 1, 19.11.2003).

Menim, da je diskurz potrebno analizirati z vidika pomembnosti športnega objekta in pomen vedenja navijačev znotraj prostora stadiona zato, ker besedilo opisuje vedenjsko reakcijo navijačev, ki predstavljajo slovensko nacijo na vedenje hrvaških navijačev kot predstavnikov hrvaškega naroda, tako na stadionu v Maksimirju kot v Ljubljani. Stadion ima pomen javnega prostora na katerem se s sodelovanjem pri športnem dogajanju pokaže pripadnost določeni skupini, klubu, naciji. Tako sam diskurz izrazi pomembnost himne določeni nacionalni skupini, ki prek simbolične identifikacije s himno občuti in pokaže pripadnost naciji. Kar omogoča sam prostor stadiona, ki je deljen na “prijatelje/neprijatelje” z emocionalnim nabojem in s tem okrepi homogenost skupine navijačev ter poglobi razliko med pripadniki nacije in ostalimi. Tako negativni odnos pripadnika druge nacije do nacionalnih simbolov na ravni športnega dogodka (stadion, himna, zastava) predstavlja negiranje vrednosti določenega naroda.

Komentator prve tekme med Slovenijo in Hrvaško v Maksimirju je o hrvaških navijačih rekel: “Kar so igralci in Barić hrepeneče želeli, da imajo dvanajstega igralca, da imajo veliko publiko ob sebi; so dobili, imeli bodo močno podporo. Upam da bodo potrdili, da so najmočnejša domača reprezentanca v Evropi” (HRT 2, 15.11.2003). Na drugi tekmi za Bežigradom pa je slovenski napovedovalec predstavil slovenske navijače: “Danes je tukaj en sam Slovenec in igralci sigurno to čutijo, in navijači na tem našem stadionu z vsemi uspehi stojijo za ekipo. V tej tekmi gre pri vsakem Slovincu tudi za malo nacionalnega pozitivnega naboja” (SLO 1, 19.11.2003).

Sam diskurz izraža nacionalna občutja, ki se porajajo na nogometnih tekmah in izražajo pripadnost naciji ter podporo reprezentanci. Menim, da občutek pripadnosti neki kolektivni identiteti, ki se oblikuje znotraj športnega področja, vsebuje višjo raven družbene pomembnosti. Identifikacija s športnim klubom izraža občutek pripadnosti z “nami” kot “zamišljeno skupnostjo” z močnim emocionalnim nabojem, vzorcem obnašanja, slengom, videzom.

15. ZAKLJUČEK

Diplomska naloga ima teoretski del in praktični del. Osnovni namen teoretskega dela naloge je spoznati in predstaviti skozi ideološki diskurz razmerje med posameznikom in športom v strukturi oblasti, ideologije in države. V teoretičnem delu diplome predstavim teoretski okvir, ki problematizira tezo, da je šport sredstvo ideološkega nadzora. Skozi obravnavanje Foucaultove teoretične analize konceptov oblasti in subjekta sem prišla do zaključka, da disciplinarni tip oblasti “obstaja le, ko deluje”, kar razumem, da oblast deluje na subjekta prek njegovega delovanja. Oblast deluje kot mreža, ki s svojim delovanjem strukturira delovanje drugih možnih delovanj. Sklepam, da oblast kot mreža razmerij producira različne diskurze (politični, znanstveni, pravni, ideološki), ki določajo delovanje družbe. To pa pomeni, da je oblast konstitutivna za oblikovanje identitete subjekta, ker se izvaja le na delujoče subjekte (npr. subjekt se ukvarja s športno dejavnostjo) in jih skozi delovanje nadzoruje ter disciplinira. Pri tem je pomembno poudariti, da je učinek oblasti razviden v tem, da določen diskurz konstituira subjekt. Torej je subjekt v odnosu do oblasti ideološko podrejen, kar oblastni mehanizmi dosežejo tako, da družbo nadzorujejo z mehanizmi identifikacije. V navezavi na Althusserjevo teorijo ideologije sem spoznala, da se državna oblast izvršuje v državnih aparatih prek njihovih mehanizmov (šola, cerkev, sodišče, vojska, uprava). To pomeni, da ideologija obstaja v praksah državnih aparatov oz. obstaja v svojem delovanju. Ideologija konstituira subjekta s procesom interpelacije (op. ideološki diskurz je element strukture interpelacije). Kar pomeni, da ideologija

interpelira posameznika z ideološkim diskurzom, ki se odzove kot “ogovorjeni subjekt”, to pa pomeni, da se posameznik le prek mehanizmov prepoznavanja vzpostavi kot “ogovorjeni subjekt”. Prav tako sem se v teoretskem kontekstu navezala na Freuda in teorijo psihoanalize z namenom, da natančneje obravnavam psihološke procese posameznika. Izhajala sem iz Freudove ideje identifikacijskih mehanizmov z namenom, da teoretično opredelim ideologijo, ki je usmerjena na delujočega posameznika v vsakdanjem delovanju z ideološkim diskurzom, ki je zasnovan na vrednostnem sistemu. Lahko tudi rečem, da je delovanje ideološke interpelacije usmerjeno na raven nezavedne želje. In prav nezavedna želja podpira osebno identifikacijo subjekta. To pomeni, da mora biti ideološki diskurz podprt z okvirom fantazije, ki organizira njegovo mesto uživanja. Ključna ugotovitev proučevanja Freudove teorije je, da je ideologija, ki obvladuje posameznikov duševni aparat vezana na načelo ugodja. Tako teoretični del naloge obravnava vpetost športa v družbeno strukturo skozi ideologijo in njegovo nadzorovalno-regulativno vlogo. Prišla sem do zaključka, da ima šport kot oblika delovanja oblastne funkcije ideološki nadzor, ki ga opravlja prek strokovno učiteljskega kadra, gradnje športnih objektov, športne vzgoje, podpore vrhunškega športa. Namen športa kot sredstva ideološkega aparata države je delovati skozi mehanizme nadzоровanja, da disciplinira subjekt. To pa omogočajo subjektivni interesi, ki so v temelju libidonozni in katere zadovoljijo v športni instituciji. Ključna ugotovitev teoretičnega obravnavanja športne ideologije je, da v sodobni družbi šport predstavlja mesto užitka, ki prikrito omogoča športu, da izvaja nadzor in disciplino nad delujočim subjektom. Pomeni, da je libido središčna točka športnega dogajanja, ki predstavlja temelj razvoja identitete subjekta, ki proizvaja določeno verovanjsko ozadje in omogoča subjektu, da se prepoznajo. Na tej točki sem spoznala, da športna ideologija interpelira subjekta prek identitete v športno dejavnost ter ga kot delujoči subjekt povsem disciplinira. Ideološka konstrukta - nacionalna identiteta in spolna pripadnost - omogočata športu, da reproducira svojo ideologijo prav zato, ker šport oblikuje nacionalno identiteto kot “zamišljeno skupnost”, ki temelji na pozitivni samopredstavitvi kot “mi” in negativnem prikazu “drugih”. Ugotovila sem, da šport

prek spolne pripadnosti posameznika reproducira patriarhalno ideologijo. Tako s hegemonim diskurzom opredeli šport kot javni prostor moške oblasti, moči, discipline ... in opomne, da je prostor za "seksualizirano in infantilizirano" športnico dom in njena vloga matere ter žene. V praktičnem delu naloge sem s pomočjo analize vsebin diskurza časopisnih člankov in televizijskega prenosa nogometne tekme med Hrvaško in Slovenijo za uvrstitev na evropsko prvenstvo v Portugalski 2004 prišla do naslednjih ugotovitev. Ugotovitve analize diskurza sem strukturirala v pet podnaslovov na osnovi temeljnega koncepta, ki ga analiza besedila obravnava: predstavitev države na mednarodni ravni, nacionalna identiteta, tradicija/nostalgija, narcistični jezik, nacionalni simboli. Prišla sem do ugotovitev, da mediji kreirajo nacionalnost in podobo države prek reprezentacije države kot "športne nacije". Tekmovanje v vrhunskem športu kot je nogomet predstavlja prostor državne predstavitve, kjer športni uspeh oblikuje podobo države kot uspešne. Prav tako sem prišla do zaključka, da medijsko poročanje o športu uporablja medijsko naracijo v namen, da kreira nacionalno podobo na osnovi pozitivne samopredstavitve in negativne reprezentacije drugih. Nogomet omogoča identifikacijo in občutek pripadnosti določeni naciji ali navijaški skupini, kar generira določeno mentaliteto, vzorce vedenja in mišljenja. Medijska naracija vsebuje nacionalistično retoriko, ki definira nogometaše in navijače kot simbole nacije ter oblikuje podobo "zamišljene skupnosti" na osnovi mehanizmov identifikacije in pripadnosti. H kreiranju nacionalne identitete pripomore športno predstavljanje nacionalnih simbolov (himna, zastava, geografske značilnosti) in obujanje "kolektivnega spomina", ki se nanaša na določeno osebo, mit, športni dogodek. Spomin temelji na reprodukciji športne tradicije, ki določeno skupnost promovira s športnim uspehom iz preteklosti in tako oblikuje njeno športno identiteto, ki je del sedanjosti. Spoznala sem, da medijski diskurz uporablja narcistični jezik, ki poudarja hegemono moškost, kar ustvarja podobo dominacije moških nad žensakmi in reproducira ideologijo patriarhata. Športniki predstavljajo vzornike nacije, ki s svojim športnim uspehom potrjujejo simbolični mit hegemone moškosti, ki postavlja moškega v porostor javnosti, ki ga zaznamuje uspeh, moč in dominantnost ideala moškosti.

16. LITERATURA

1. Althusser, Louis (2000): Ideologija in ideološki aparati države, Izbrani spisi, 53-110. cf*, Ljubljana.
2. Althusser, Louis (1985): Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov, 141-151. Škuc, Ljubljana.
3. Brookes, Rod (2002): Representing sport. Arnold, London.
4. Cook Piel, Elen (1985): Psychological androgyny, 1-7. Pergamon Press, New York.
5. Dahlgren, Peter; Sparks Colin (1992): Journalism and Popular Culture, 96-129. Sage publications, London.
6. Dijk, Teun A. Van (1998): Ideology, 15-277. Sage publications, London.
7. Fairclough, Norman (1995): Critical discourse analysis: the critical study of language, 54-85, 183-215. Longman, London and New York.
8. Fairclough, Norman (1992): Discourse and social change, 3-98. Polity Press. Cambridge, Oxford.
9. Foucault, Michel (1990): Predavanja, 1970-1982. Bratstvo Jedinstvo, Novi Sad.
10. Foucault, Michel (1991): Vednost, oblast, subjekt. Krt, Ljubljana.
11. Freud, Sigmund (1987): Metapsihološki spisi, 241-345. Škuc, Ljubljana.
12. Gratton, C. (2004): Research methods for sport studies, 217-228. Routledge, London and New York.
13. Gramsci, Antonio (1974): Izbrani spisi, 127-296. CZ, Ljubljana.
14. Hollinger, Robert (1994): Postmodernism and the social sciences, 1-131. Sage publications, London.
15. Lacan, Jacques. (1980): Štirje temeljni koncepti psihoanalize. CZ, Ljubljana.
16. Larrain, Jorge (1994): Ideology and cultural identity, 50-80. Polity Press, Cambridge.
17. Močnik, Rastko (1999): 3 teorije, cf*, Ljubljana.

18. O'Sullivan, Tim (1998): *Studying the media*. Oxford University Press, Inc., New York.
19. Rizman, R. (1999): Nacionalna identiteta v času globalizacije, 239-251. Šumijev zbornik, Ljubljana.
20. Salecl, Renata (1993): Zakaj ubogamo oblast?, 5-170. DZS, Ljubljana.
21. Starc, Gregor (2003): Discipliniranje teles v športu, 15-101. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, Ljubljana.
22. Šugman, Rajko (1998): Organiziranost športa doma in v svetu. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, Ljubljana.
23. Šugman, Rajko (1993): Stanje in odnosi med športnimi vladnimi organi in športnimi nevladnimi organizacijami v evropskih državah. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, Ljubljana.
24. Therborn, Göran (1987): Ideologija moči in moč ideologije. CZ, Ljubljana.
25. Verschueren, Jef (2000): Razumeti pragmatiko, 345-349. cf*, Ljubljana.
26. Vodeb, Roman (2000): Ideološke paradigme v športu (... ko poseže vmes država). FIT, Trbovlje.
27. Vodeb, Roman (2002): Subjekt v ideologiji (športa). FIT, Trbovlje.
28. Vrcan, Srđan (2003): Nogomet, politika, nasilje. Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
29. Dworkin, Shari L.; Messner, Michael A. (2002): "Gender relations and sport". *Sociological Perspectives*, 45, 4, str. 347-352.
30. Gibson, Heather; Willming, Cynthia; Holdnak, Andrew (2002): "We're Gators ... Not Just Gator Fans". *Journal of Leisure Research*, 34, 4, str. 397-425.
31. Kermauner, Taras (2003): "Nacionalni interes in nacionalna identiteta". *Nacionalna identiteta in kultura*, str.37-79.
32. Pušnik, Maruša (1999): "Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo". *Teorija in praksa*, 36, 5, str. 796-808.

33. Recours, Robin A.; Souvill, Marc; Griffet, Jean (2004): "Expressed Motives for Informal and Club / Association-based Sports Participation". *Journal of Leisure Research*, 36, 1, str. 1-22.
34. Vodeb, Roman (2001): "Koncept mane v športu - šport kot mana in zdravje kot mana". *Teorija in praksa*, 38, 2, str. 290-306.
35. Vogrinc, Jože (2003): "Čemu nacionalna identiteta in nacionalni interes v kulturni politiki". *Nacionalna identiteta in kultura*, str.37-51.